

כנס שנתי

מושב שלישי: רפורמות להגדלת פריון העבודה

סיכום דיון

מסמך זה מהווה את תמצית הדיונים שנערכו במסגרת השולחן העגול, מתוך מטרה לשתף את הקהל הרחב בעיקרי הדברים. בקריאת המסמך יש להביא בחשבון שמדובר בתמצית הדיון ולא בפרוטוקול מלא. יודגש, כי הדברים מייצגים את עמדותיהם האישיות והמקצועיות של חברי הפורום ואינם מייצגים בהכרח את העמדות הרשמיות של הגופים אליהם הם משתייכים.

הדוברים מובאים כאן לפי סדר הדברים במהלך הדיון. רשימת הדוברים ותפקידיהם מצורפת בסוף הסיכום.

תאריך הכנס: 04.05.2017

עיקרי הדברים:

- המושב השלישי של הכנס השנתי עסק ברפורמות להגדלת פריון העבודה, וכן בפעילות של וועדות הכנסת והשרים בנוגע לנושא זה ולרגולציה על המגזר העסקי.
- דוברים ומרואיינים במושב זה כללו בין השאר את שרת המשפטים איילת שקד, יו"ר ועדת הכספים חבר הכנסת משה גפני, יו"ר ועדת הכלכלה חבר הכנסת איתן כבל, מייסדת ומנכ"לית לשעבר של אורמת יהודית ברוניצקי, נציג ה-OECD פיטר ג'ארט ועוד.
- במהלך המושב הוצגה אסטרטגיה מפורטת המוצעת על ידי חוקרי מכון אהרן, בנוגע להשקעה בתשתיות, להרחבת מערכת ההשכלה המקצועית העל-תיכונית ולשיפור מדד קלות עשיית העסקים על ידי ייעול הבירוקרטיה.
- הדוברים במושב התייחסו לאסטרטגיה זו, וכן לנושאים כגון עודף החקיקה בישראל, מגמות טכנולוגיות עתידיות בשוק התעסוקה, שילוב המגזרים החרדי והערבי בכלכלה, בעיית הדיור, העסקת עובדים זרים בענף הבנייה ועוד.

מהלך הדין:

עומר מואב

- נפתח את המושב עם נאום של איילת שקד. אני שמח מאוד שהיא הסכימה לבוא.
- בגלל הפופוליזם ששוטף את הכנסת ואת הממשלה, ישנה שרה אחת העומדת איתן וחוסמת שלל הצעות חוק מזיקות, וזאת איילת שקד.
- דוגמה אחת להצעות חוק כאלו היא הדוגמה של פיקוח שכר דירה. העובדות הן חד משמעיות: פיקוח מוביל לנזק רב, לא פותר בעיות אלא יוצר בעיות, יש על כך קונצנזוס מוחלט בקרב כלכלנים.
- למרות זאת התקשורת בישראל מקדמת פיקוח על שכר הדירה, והצטרפה לגל הפופוליזם בקרב חברי הכנסת. אפילו התקשורת הכלכלית נתנה במה רחבה יותר למקדמי החוק מאשר למתנגדיו.
- רק בזכות העמידה האיתנה של השרה שקד אין לנו כיום פיקוח שכר דירה. במקום לזכות להערכה על כך מהתקשורת היא זכתה לביקורת, כאילו שהמניעים הם אידיאולוגיה של קידוש זכויות קניין. לא שזכויות קניין הן לא דבר חשוב לכלכלה מתפקדת, אבל בנושא הזה גם ללא ההקשר הרחב של זכויות קניין מדובר על חוק שהוא חד משמעית מזיק.

איילת שקד

- תודה רבה על ההזמנה, אני מאוד שמחה להיות כאן היום ואני רואה בקהל הרבה שותפים לדרך.
- כשפרופסור מואב פנה אלי וביקש ממני לדבר על היחסים בין כלכלה לחקיקה חשבתי לפתוח את הדברים באירוע שהתרחש לאחרונה דווקא בתחום הצבאי.
- האירוע הוא הטלת הפצצה האמריקאית על שכונה באפגניסטן, הפצצה שכונתה בתקשורת "אם כל הפצצות". מדוע נזכרתי בכך? בגלל הטענה של הכלכלן השבדי אסר לינדבק שאתה, עומר מואב, אוהב לצטט אותו רבות. הוא טוען שההרס האורבני שרגולציה מהסוג הזה מייצרת כל כך גדול, עד שמי שבוחן את צילומי האוויר של שכונות שבהן נהוג פיקוח שכר דירה לעומת שכונות שעברו הפצצה מהאוויר, יתקשה לזהות איזו שכונה עברה הפצצה ואילו שכונה נהרסה בגלל הרגולציה המקשה בשוק השכירות.
- הוורסיה הישראלית מוכרת לנו בשם "חוק שכירות הוגנת". מכיון שהניסוי הזה נעשה במקומות אחרים אנחנו יודעים בדיוק איך זה עבד שם ואיך זה יעבוד אצלנו אם חוק כזה חלילה יעבור בישראל.
- הקפאת שכר הדירה הופכת את הדירות למוצר בפיקוח, ומובילה להזנחה של רמת התחזוקה שלהן, לשוק שחור של עסקאות שכירות מתחת לשולחן והכי גרוע – להשקעה הולכת וקטנה בדירות להשכרה, מה שמחריף את בעיית המחירים הגבוהים. לא פלא שבאמת בלמתי את מתווה החקיקה לפיקוח שכירה.
- אני מאמינה שהמחיר הוא רק סימפטום למחסור בהיצע שהוא בעיה העיקרית.
- יהודה עמיחי כתב שיר יפה בשם "בין כוכבים אתה אולי צודק". יש בו שורה שאומרת כך: "כשם שהזמן איננו בתוך השעונים, כך האהבה איננה בתוך הגופים. הגופים רק מראים את האהבה". עמיחי צודק, ואין אדם שינסה להזיז את מחוגי השעון ובאמת להאמין שהוא משפיע על רצף הזמן עצמו, אך בישראל יש פוליטיקאים רבים שחושבים שבכלכלה הקסם הזה עובד.

- הם חושבים שביטול הסימפטום באמצעות חקיקה ישפיע על התופעה עצמה. שאם ישפיעו באופן מלאכותי על המדד, מחיר הנכס המושכר במקרה זה, תיפטר בעיית העומק הכלכלית, החוסר במספר הדירות.
- פיקוח על מחירי הדירות הוא משחק במחוגי השעון ולפיכך בעיני פסול. תסכימו איתי בוודאי שככה לא בונים כלכלה.
- לצערי חוק שכירות הוגנת אינו הדוגמה היחידה למשחק האשלייתי במחוגי השעון במחוזותינו. חוק הגבלת שכר בכירים הוא דוגמה נוספת לנזקים שאנחנו גורמים לכלכלה בשעה שאנחנו מתעקשים לטפל במדדים הכלכליים ולא במדדים עצמם, להיצמד לסימפטומים ולא לתופעות.
- החוק עבר ראשית בוועדה בראשותי במתכונת מצומצמת. גם אם לא נפלתי מהכיסא כתוצאה מהחוק הזה, אני חייבת להודות שיש בו היגיון. זה נכון שמשכורות מנהלי הבנקים היו גבוהות ומוגזמות מדי, והציבור בטח שלא היה צריך להשתתף בחגיגת השכר הזו באמצעות הטבת מס למעסיק.
- אלא שלצערי נוסח ההצעה שונה ברגע האחרון בוועדת הכספים, ונקבע בו איסור מוחלט על תשלום שכר גבוה, שהוגדר כשכר הגבוה מ-5.2 מיליוני שקלים.
- כתוצאה מכך, מנהלים בכירים וטובים מחפשים כיום כיוונים חדשים ומבקשים להצטרף דווקא לענפים אחרים, שעליהם החוק לא חל. לא צריך להיות גאון כדי להבין שאנשים טובים שיגיעו לסקטורים שבהם הגבלנו את השכר לא יישארו שם שנים רבות. התמריץ לכך מצטמצם.
- מרוב שחשוב היה לנו לדאוג ללקוחות, אנחנו מותירים אותם עם שכבת מנהלים פחות טובה, שתנהל עבורם את כספם באופן פחות מוצלח.
- במקום ליצור תחרות אמיתית בין הבנקים, אנחנו מותירים את הבעיות המבניות כפי שהן ומקצצים את שכר הבכירים.
- בעיני זו אשליה. לרגע זה מרגיע, אבל לאחר מכן מרגישים שהבעיה רק החריפה. לא טיפלנו בבעיית התחרות שאפשרה את חגיגת השכר. הענף ממשיך ללקות באותן הבעיות המבניות, וכעת הוא גם סובל מקושי להשאיר אצלו את המנהלים הטובים ביותר.
- עד לפני שנים טובות גם בכירי הסלולר נהנו ממשכורות גבוהות, אבל עם פתיחת שוק הסלולר לתחרות חלה ירידה במשכורות. המשכורות הגבוהות הצביעו על בעיה של מחסור בתחרות, וברגע שבעיית המחסור בתחרות נפתרה גם בעיית השכר נפתרה. התהליך הזה התרחש ללא צורך בהתערבות הממשלה, אלא תודות ליד אחת, ליד הנעלמה של השוק החופשי.
- אם היינו משחקים במחוגי השעון ומתמקדים בשכר בכירי הסלולר במקום בפתיחת השוק לתחרות, היינו מקבלים תחושה שטיפלנו במחירים, אבל הם היו נשארים גבוהים עד היום. במקום להגביה את החלש אנחנו מנמיכים את החזק. זה לא פותר את הבעיה, אבל זה מצטלם יפה, וכמו שאמרת עומר אולי נקבל גם פרגון מהתקשורת.
- במקום להתמקד בהשגת איכות חיים גבוהה יותר לשכבות החלשות, ולדאוג שהם יקבלו את חמשת הממדים המפורסמות של ז'בוטינסקי, אנחנו מחוקקים חוקים מסוג של הגבלת שכרים.
- את החוק הזה אפשר לתאר באמצעות מם אחת: חוק שכר בכירים הוא חוק מבריא. הוא מבריא מכאן משקיעים ממדינות זרות, שרואים את הרגולציה הקשה שהממשלה מטילה על עסקים, שאין לו אח ורע בעולם, ומאבדים את הרצון להשקיע כאן את כספם.
- כל מי שדיבר עם אנשים בחו"ל על החוק הזה שמע את התדהמה הרבה שהם מביעים.
- לכן אני מודיעה כאן - ואני מתנצלת מראש בפני חברי הכנסת שהיו להם תכניות אחרות - הרחבת חוק שכר בכירים לכלל החברות הציבוריות לא תעבור כל עוד אני יושבת בראש וועדת החקיקה.

- ובכל זאת, יש תחומים אחרים בעולם הכלכלה שבהם אני חושבת שכדאי להזיז את מחוגי השעון, ולהבין שנורמות שהיו מקובלות בעבר אינן יכולות עוד להתקיים בתקופתנו.
- ב-23 במאי יתקיימו בחירות לראשות ההסתדרות, ואני כמובן מאחלת בהצלחה לשני המועמדים. אבל כמו בדנמרק של המלט, גם בממלכת ההסתדרות משהו רקוב. בשנת 2017 לא ניתן עוד לקבל מצב שבמסגרתו באיגוד העובדים הגדול בישראל, ארגון שמאגד מעל 750 אלף איש ומנהל נכסים במיליארדים, פועל ללא שקיפות בסיסית בחסות רישומו כאגודה עות'מנית.
- נכון, יש פוליטיקאים, בעיקר במפלגת העבודה, שפחות מתעניינים בנושאי שקיפות כשזה מגיע לחבריהם מההסתדרות, אבל אותי זה כן מעניין. נכסי ההסתדרות אינם ירושה והם לא נפלו מהשמיים, הם הגיעו מהרבה מאוד אנשים שעובדים קשה ומשלמים מס ההסתדרות, חלקם מבלי שרצו בכך.
- אני מאמינה שיש זכות בסיסית לכל עובד להחליט אם הוא מעוניין להיות בהסתדרות או לא, וכן לבטל את חברותו ולעבור לארגון מתחרה. חופש ההתאגדות הוא מזכויות היסוד הדמוקרטי והוא בוודאי מאוד חשוב, אבל כך גם החופש מהתאגדות. גם בתחום ההתאגדות לא תזיק תחרות בין ארגונים שונים.
- שנית, זכותו של כל עובד שמשלם מס להסתדרות לדעת מה נעשה בכסף.
- אני מעדיפה להימנע מחקיקה, למרות שהצעת חוק בנושא שהוגשה מונחת כיום על שולחני, ואם לא תהיה ברירה היא תקודם. אני קוראת מכאן לשני המועמדים לתפקיד יו"ר ההסתדרות: בואו נימנע מחקיקה. שלי יחימוביץ', אבי ניספורן, עשו מה שטוב לעובדים, טוב לכלכלה הישראלית ואין לי ספק שהוא טוב להסתדרות עצמה: הכריזו כבר עכשיו שעם כניסתכם לתפקיד תקדמו שקיפות בנוגע לכספי ההסתדרות.
- מאז שנכנסתי לתפקידי אני משתדלת להימנע מחקיקה מיותרת, באותם מקומות שבהם אין בה הכרח. חקיקה מיותרת היא חקיקה מזיקה, מזיקה לכלכלה במאקרו ומזיקה לאזרח במיקרו.
- הנה התורה כולה בפחות מחמישים מילים: "לא תהיה תועלת רבה לעם, אם יהיו ספרי החוקים כרסנניים עד כדי כך שאי אפשר לקרוא אותם. אם החוקים יתוקנו בטרם נחקקו, או אם יחולו בהם שינויים בלתי פוסקים, עד כדי כך ששום איש שיודע מהו החוק היום לא יוכל לנחש מה יהיה החוק מחר."
- למרות שנדמה שהדברים נכתבו על ישראל של שנת 2017, המחוקקת את עצמה לדעת ופוגעת קשות בכלכלתה על ידי מנגנוני רגולציה, ולמרות אפשר היה להאמין שהדברים שנכתבו על ישראל המחזיקה בבניין הפרלמנט שלה בית דפוס פרטי העובד מסביב לשעון, ומנסה כל הזמן להדביק את הפער שנוצר בין המתרחש בהצבעות המליאה בכנסת ובין ספרי החוקים שהיו מעודכנים עד לפני שעה קלה, וכעת צריך לשוב ולהדפיסם בגרסה המעודכנת – למרות כל אלו, הדברים האלו נכתבו למעשה לפני שנים רבות, על ידי ג'יימס מדיסון האמריקאי.
- מדיסון, שהיה לנשיאה הרביעי של ארצות הברית, ומי שכהונתו הסתיימה ב-1817, בדיוק לפני 200 שנה, צפה בדאגה הולכת וגדלה במנגנון החקיקה המתנפח של מדינתו, ואת חששותיו מהבאות פרסם ביחד עם אחרים במסגרת חוברת הפדרליסט.
- כשקוראים את מדיסון מבינים שלמרות שינויי הנסיבות, אתגרי החקיקה המתגלגלים לפתחן של דמוקרטיה צעירות לא כל כך שונים. המנגנון הדמוקרטי חשוב, אבל הוא מתקלקל לעיתים, כאשר ייצוגה האוטנטי של מדיניות הופך לכלי המוציא לפועל חקיקה פרועה.
- ההתנהלות רוכבת על המנגנון הדמוקרטי, אבל פוגעת בכל אחד מאתנו כאדם פרטי, ומכרסמת בחוסנה של הכלכלה הלאומית. יפה הגדיר זאת מדיסון שקבע כי "מדיניות חקיקה הפכפכה מזרימה רעל לבריכת החירות ומזהמת אותה".

- לשיטה האמריקאית שמדיסון היה ממייסדיה היו דרכים משלה כדי להימנע מהצפה של חקיקה מיותרת. ישראל של היום חייבת למצוא דרכים משלה כדי להגיע לתוצאות דומות, כמובן בהסכמה בין הממשלה לכנסת ולא בכפייה. אין כאן כוונה לפגוע בשיטה הדמוקרטית.
- בתקופות שבהן מדיניות חקיקה שמרנית ומושכלת מוחלפת במבול של הצעות פופוליסטיות שלולות היגיון, הדמות המשתקפת אלינו במראת הדמוקרטיה אינה זו של היפה והנאצל בשיטה הפוליטית, מה שניבט אלינו באותם זמנים הוא מכוער ומאיים.
- חקיקה מיותרת מזיקה לכלכלה, ולא פחות מכך – מזיקה לשיטה הדמוקרטית. רפורמות לצמצום החקיקה שאותן אני מקדמת בימים אלו עם חברי שר התיירות ובשיתוף עם יו"ר הכנסת ועם יו"ר וועדת הכנסת, יצמצמו לשליש את מספר הצעות החוק הפרטיות בישראל.
- אני חושבת שהממשלה צריכה להיות הראשונה ולהוות דוגמה. אני רוצה להבהיר שאין כאן שום כוונה לפגוע באופוזיציה, ההפך, כשהצגתי את הרפורמה הזו אחד השרים הבכירים בקואליציה אמר שהוא לא מוכן שעכשיו חברי הכנסת יתחילו להידחק לו למשרד, כי הרפורמה גם מגדילה את הפיקוח של הכנסת על הממשלה.
- אני חושבת שזה רק נותן כוח נוסף לאופוזיציה.
- לאחרונה העברתי חוק לצמצום חקיקת המשנה. לא כולם יודעים את זה, אבל הרבה מאוד מהרגולציה המזיקה לכלכלה נוצרת באמצעות תקנות שהן חקיקת משנה ולא חקיקה ראשית. הממשלה הזו הפנימה את זה, ולכן הוחלט על שני צעדים עיקריים: מעתה ברירת המחלף בסעיפים עתידיים תהיה תקנות רשות ולא תקנות חובה, וכן על כל שר לבחון את התקנות העתידיות שהוא נדרש לתקן, ואם הן מאיימות להגדיל את הנטל הרגולטורי עליו לבטל את הסעיף המחייב אותו לתקן.
- זהו מהלך דרמטי, והוא תכנית דיאטה קשה מאוד לחקיקת המשנה, מה שעתידי לשנות את פני הרגולציה בישראל בשנים הבאות. תחרות, שקיפות, צמצום רגולציה, עיסוק בבעיות היסוד ולא בפוטו-אופ, אלו הדרכים ההכרחיות כדי לקדם כלכלה בריאה.
- תודה רבה על ההזמנה לכאן ותודה על העבודה שאתם עושים לטובת הכלכלה הישראלית.

ראיון: סמי פרץ ומשה גפני

פרץ:

- צהריים טובים חבר הכנסת משה גפני. במרכז סדר היום פה עומדת שאלת הפריזון, פריזון העבודה ולא פריזון הילודה, והשאלה היא מה וועדת הכספים עושה כדי לקדם את הנושא הזה.

גפני:

- טוב, אז לגבי המילה פריזון שאמרת, לא היית צריך להתבייש. לדעתי בלי פריזון הילודה לא היה ניתן לקדם את מחאת העגלות ברוטשילד....
- הנושא של פריזון העבודה הוא לא בליבת העיסוק של וועדת הכספים. ישנה וועדת העבודה והרווחה ואת וועדת הכלכלה שעוסקות בכך.
- אנחנו עוסקים בעניין של העבודה מהיבט התקציבי שלו, למשל ממקומות שבהם מפעלים עומדים להיסגר. אנחנו מסייעים לכך שזה לא יקרה, מכיוון שאז לא יהיה לא פריזון בעבודה ולא עבודה בכלל.
- אני כבר פעמיים יו"ר וועדת הכספים, ואצלי לא נסגר אף מפעל במדינת ישראל. היה את פרי גליל, לקחתי את כל חברי הוועדה לשם, אמרו שהמפעל צריך להיסגר. אותו דבר היה עם

תע"ש, עם מתפרת העצמאות במצפה רמון. פחות אנחנו עוסקים בפריון העבודה ויותר אנחנו עוסקים בעבודה עצמה. עכשיו אני עוסק במפעל ביטחוני שנמצא על גבול הצפון. אני חושב שבזכות וועדת הכספים הנוכחית המפעל לא ייסגר, ועובדים שאין להם לאן ללכת לא יפוטרו.

•

פרץ:

אז אולי במקום להחיות מפעלים שאין להם סיכוי כל כך גדול, שווה שוועדת הכספים תיגע בנושא של הכשרה מקצועית – מפתח להכנסת אנשים לשוק העבודה המתקדם, ונושא שבו ישראל קצת מפגרת.

יתכן ששיעור האבטלה הנמוך קצת מסמא אותנו, אבל אולי צריך לנצל את המצב הנוכחי כדי להשקיע בהכשרה מקצועית ובתשתיות?

•

•

גפני:

נתחיל מהסוף. אני כמובן סבור שהכשרה מקצועית היא נושא מרכזי, ואנחנו עוסקים בו גם מההיבט התקציבי.

זה לא נכון שמגיעים לוועדת הכספים בסוף ולמפעלים האלו אין סיכוי כלכלי להתקיים. יש סיכוי, ישנה הזנחה בירוקרטית, יש דברים שצריך לסייע ולתת על פי הכללים הקיימים.

למשל, פרי גליל הייתה בסכנת סגירה. המשמעות היא שחצור הגלילית הייתה שוקעת. היה צריך להעביר להם 12 וחצי מיליון שקלים, ואני דאגתי לזה במאבק קשה למדי.

לאחר שהמפעל לא נסגר הוקמו אגפים נוספים, והמפעל הזה מעסיק כבר מספר שנים מאות עובדים.

•

•

•

•

פרץ:

אבל ישנו גם את מודל יקנעם, שם בכל פעם שנסגר מפעל לואו-טק נפתח במקומו מפעל היי-טק, והעיררה הזו באמת הפכה לעיר חזקה מאוד עם מקומות עבודה איכותיים ומתגמלים ולא שכר מינימום.

•

גפני:

אני מסכים, אני מסכים שצריך לשפר את ההשכלה של העובדים.

אנחנו סבורים שפחות כסף ממה שצריך מושקע בכך. דנו בכך בעבר, ונדון בכך שוב בקרוב.

יחד עם זאת, אני את חיי הציבוריים התחלתי באופקים, כשנסגר מפעל טקסטיל גדול. אני לא רוצה לדבר על סיבות או להטיל דופי בהנהגת היישוב, שהייתי חלק ממנה. המציאות היא שמאז אופקים לא התאוששה. דווקא נתיבות עברה אותה.

אני מנסה לסייע היום לראש העיר, לעיר עצמה. אתה לא יכול לסגור מפעל המעסיק אנשים לא משכילים ולא להביא משהו במקומו. אופקים זקוקה למפעלים ברמה גבוהה יותר, ואני מקווה שזה יקרה.

•

•

•

•

פרץ:

עלה פה במהלך היום העניין של קדושת הגירעון הנמוך. דווקא בפורום הזה, פורום של כלכלנים, עלה הרעיון של הגדלת הגירעון. זה לא יהיה נורא אם נגדיל את הגירעון מעט, ובלבד שהגדלת הגירעון תלך למקומות שמייצרים צמיחה.

•

גפני:

- איך אמרת – קדושת הגירעון? אני שמח שסוף סוף יש לי את האפשרות להתנגד לאיזו שהיא קדושה.
  - המציאות הזו שבה אנחנו מדינה מאוד חזקה מבחינה כלכלית, מדינה שיש לנו כסף – זה לא היה אמור לקרות. אנחנו מוקפים אויבים, מקדישים כספים רבים לביטחון, אנחנו מדינה מוטת יצוא ובשנים האחרונות היה קשה מאוד לייצא. למרות זאת הצמיחה גדלה, האבטלה ירדה. המציאות הזו מביאה את אגף התקציבים במשרד האוצר להתייחס למדינת ישראל כאילו שהיא מפעל לייצור פחיות בירה, שבסוף צריך לראות שהיא שילמה את החובות וכיסתה את הגירעון, כך שהכל בסדר.
  - אך המציאות היא ממש הפוכה – מדינה היא לא מפעל.
- פרץ:
- זה בדיוק החשש, שאם נגדיל את הגירעון אז אתה תרצה עוד כספים לישיבות, וההוא ירצה עוד כספים להתנחלויות, וכל מפלגה תמשוך לאיזו מטרה מגזרית ולא כללית. זו הסיבה לכך שמשרד האוצר פועל בקשיחות בנושא.
- גפני:
- טוב, מעניין למי הוא כן נותן כסף... אני לא ביקשתי לישיבות, יש לנו הסכם קואליציוני והכספים לישיבות מפורטים שם.
  - עם כל הכבוד, אגף התקציבים לא מנהל את המדינה. אם נבחרי הציבור אינם יודעים להגיד שצריך כסף לא רק כדי להפחית את המע"מ, נושא שכמעט אינו מורגש, אלא גם לדברים אחרים.
  - אני נמצא בכנסת הרבה שנים, ואני אספר לכם משהו שלא כתוב בעיתונים: יש חברי כנסת טובים, שעושים את עבודתם, מלאכה נאמנה, גם בנושאים הכלכליים וגם בנושאים אחרים.
- פרץ:
- לפי מה ששרת המשפטים אמרה רק לפני כמה דקות יש הרבה מאוד חברי כנסת שהולכים על חקיקה פופוליסטית, לא חושבים על המשמעויות שלהם. היא דיברה למשל על הגבלת שכר הבכירים, חוק שאתה היית מתומכיו.
- גפני:
- מה זאת אומרת מתומכיו, אני עשיתי את החוק הזה. אז היא נגד?
- פרץ:
- אל תגיד את זה פה בחדר...
- גפני:
- זה בסדר, אנחנו מדברים בינינו...
  - אני מצטער שאני באמת לא התלהבתי מחוק שאיננו פופוליסטי, כגון חוק ההסדרה שאיילת שקד העבירה.
  - אם נתחיל לדבר על חוקים פופוליסטיים, אני מציע שנעשה מאזן. נסתכל על מה שמביא משרד המשפטים, ונראה מה אני מביא.

- עם כל הכבוד, אני מביא חוקים שאני מעביר בוועדת הכספים, אופוזיציה וקואליציה, דתיים וחילוניים, ימין ושמאל, יהודים וערבים, ואני צריך להתמודד רק עם דבר אחד: עם משרד האוצר. והרבה פעמים עם משרד המשפטים, שממציא כל מיני דברים...
- אני למשל העברתי חוק, שהבנתי שיש עליו עכשיו התנפלות. היות ויש זכאים למשכנתאות ממשרד השיכון ולא משתלם לקחת משכנתא, הריבית תהיה חצי אחוז פחות מהבנקים שצריכים לתת משכנתאות לזכאי משרד השיכון. משרד המשפטים מתנגד. משרד האוצר מתנגד.
- זה פופוליסטי, בוודאי שזה פופוליסטי. למה? כי כשאני אבוא ביום כיפור ואתפלל בפני הקב"ה אני אגיד שזה אחד הדברים שעשיתי, סייעתי לחלשים, ולכן זה פופוליסטי. אבל הייתה לי התנגדות של משרדי הממשלה, וזה עבר פה אחד.
- במשרד האוצר, באגף התקציבים, אמרו לי: אתה ממוטט את המדינה, בגלל שזה יעלה מאות מיליונים, אין למדינה מאות מיליונים. וזה משהו שצריך לעשות, לעזור לזוגות צעירים. אגב, שמת לב במקרה שאני חרדי? סגן הממונה על התקציבים ראה שאני מתעקש על החוק הזה, אז הוא קורא לי לחדר שלו. הוא אמר לי "אני לא יכול להעביר את החוק הזה, אבל יש לי הצעה: נעשה את החוק הזה רק למשפחות ברוכות ילדים".
- אני מסתכל עליו, כאילו נולדתי אתמול. אמרתי לו: "יש זוג חילוני מחולן שהם אלו שביקשו את החוק הזה, ואין להם ילדים, אז אני לא יכול לעשות את זה רק למשפחות ברוכות ילדים".
- למה הוא אמר לי את זה? כי אחרי כן הוא היה יוצא החוצה ואומר: "גפני ביקש כסף לחרדים".

פרץ:

- אין לנו הרבה זמן, אז מאחר שהזכרת את החרדים – יש שינוי בשנים האחרונות בחברה החרדית, עלייה בשיעורי התעסוקה של גברים. הבעיה היא שמדובר בעובדים בעלי פריין מאוד נמוך, שמגיעים בלי השכלה, ומתקשים להשתלב במקומות העבודה היותר מתקדמים.
- השאלה היא איך אתה מכוון את האוכלוסייה הזו לשוק העבודה, למקומות שהם יותר היי-טק ופחות לואו-טק?

גפני:

- זה הכל שקר. לא רוצים לקלוט חרדים, לא במשרדי הממשלה ולא בחלק ממקומות העבודה.
- החרדים רוצים לעבוד –

פרץ:

- אבל בגלל שאין להם לימודי ליבה –

גפני:

- לא, אני מדבר על חרדים שלמדו באוניברסיטה, יש להם את כל התארים, ואני ביקשתי בהצעת חוק שתהיה להם העדפה מתקנת כמו לערבים, לדרוזים, לצ'רקסים ולאחרים.
- אם יש פיגוע כלכלי כמו שאמר אחד משרי האוצר, אז צריך לעודד אותם, לקלוט אותם.
- משרד המשפטים נלחם נגדי בוועדת החוקה, נגד החוק הזה. בסוף אגב זה עבר כמעט פה אחד, אחרי 12 שנה שאני מנסה להעביר את החוק הזה.
- לא רוצים לקלוט חרדים, ואנחנו ניקלט בעל כורחכם.

אביחי ליפשיץ

- זהו המשך למצגת בנושא האסטרטגיה שהציג צבי אקשטיין.
- ערכנו ניתוח של הפערים בין ישראל לבין מדינות הסמן. עיקר הפער נובע מפריון העבודה. ישנו מחסור בישראל בהון פרטי, הון ציבורי והון אנושי. אנחנו מציעים אסטרטגיה לסגירת הפערים תוך 15 שנה.
- עם קביעת יעדים מתאימים התמדה במדיניות הממשלה יכולה לשנות את המצב. בעבר שינתה הממשלה את המצב בנוגע לתעסוקה, ועכשיו הזמן להתמקד בפריון.
- הנושא הראשון שבו אעסוק הוא צמצום הנטל הבירוקרטי. הבירוקרטיה היא מס, היא פוגעת ביחוד בעסקים קטנים ובינוניים. חשוב להבדיל בין רגולציה לבירוקרטיה. רגולציה היא חלק חשוב מהפעילות במשק, אבל התהליכים הבירוקרטיים יכולים להזיק לו. גם רגולציה מוגזמת היא חלק מהבירוקרטיה.
- במדד עשיית עסקים של הבנק העולמי ישראל ירדה מהמקום ה-26 בשנת 2006 למקום ה-52 בשנה שעברה. בעיקר בגלל שמדינות אחרות עשו רפורמות והתקדמו, וישראל לא.
- בשנה שעברה ביקר כאן נציג הבנק העולמי, אשר סיפר שהדרך להתקדם במרבית המדינות הייתה להקים יחידה ייעודית עם סמכויות שתעסוק בצמצום הנטל הבירוקרטי. יחידות כאלו הוקמו בדנמרק, הולנד, בריטניה ומדינות נוספות.
- הטיפול בנטל הבירוקרטי הוא עבודה סיזיפית של קיצור תהליכים ותיאום בין משרדים, אבל זו עבודה שחייבים לעשות אותה עם גוף חזק שיש לו סמכויות. האגף לטיוב הרגולציה עושה עבודה טובה ויש להם הישגים, אבל אנחנו חושבים שעבור שיפור משמעותי לטווח ארוך נדרש גוף עם סמכויות רבות יותר.
- אנחנו קוראים לגוף הזה "היחידה לקידום עסקים בישראל". לגוף זה יהיו סמכויות רחבות, הוא יהיה מסוגל לקבוע לוחות זמנים לרגולטורים, תהיה לו יכולת לוודא שהרגולטורים מבצעים הערכת סיכונים סבירה.
- המיקום המתאים ליחידה כזו הוא במשרד ממשלתי שיכול לתאם בין משרדים אחרים. יש כמה מקומות אפשריים, אבל הנקודה החשובה היא להעניק לגוף את הסמכויות המתאימות.
- נושא שני: ההון האנושי. בישראל כבר זמן רב ההשקעה בהשכלה טכנולוגית ומקצועית היא מאוד נמוכה. זו מחצית האוכלוסייה שלא פונה למסלול האקדמי. התמיכה במכללות הטכנולוגיות נמוכה בהרבה מהתמיכה במסלולים האקדמיים. במדינות אחרות מצאו שהתשואה משנת השכלה טכנולוגית שווה לתשואה משנת השכלה אקדמית, כאשר קיימת מערכת השכלה טכנולוגית איכותית. מסיבה זו נדרש להשוות את התמיכה הכספית.
- במגזר העסקי נטען שישנו מחסור בעובדים מקצועיים, הפוגע בצמיחה ובהשקעות.
- אנחנו מציעים הקמת מערכת השכלה טכנולוגית איכותית ומקצועית. לשם כך נדרש להקים בחקיקה גוף לניהול המערכת, המועצה להשכלה טכנולוגית (מל"ט), גוף שיהיה אחרי על התווית מדיניות, אקרדיטציה, תקצוב ועוד.
- כדי לוודא שעונים על הביקושים בפועל, נדרש לשתף את המגזר העסקי בתכניות הלימודים, בחניכות ובהוראה. אנחנו מתרכזים במערכת על-תיכונית, מכיוון שתהליך בחירת המקצוע מתרחש אחרי התיכון, בדרך כלל גם אחרי הצבא בישראל. היעד הוא למשוך לפחות רבע מהשנתון למערכת החדשה. צריך גם למשוך סטודנטים שהיום פונים לאקדמיה, וגם למשוך אנשים שהיום לא פונים כלל ללימודים על-תיכוניים.
- כמובן שזה דורש להרחיב את מגוון המקצועות שהמערכת מספקת.
- אנחנו חושבים ששילוב של המכללות המקצועיות והמכללות האקדמיות, בדומה ל-community colleges בארצות הברית, ייתן דחיפה למערכת. ניצול של יתרונות לגודל והתשתית של המכללות האקדמיות למתן קורסים כלליים ולא רק ספציפיים יכול לתרום לסטודנטים. כמו כן, המכללות האקדמיות יכולות להציע מסלול המשך לתואר. חשוב

שאנשים השוקלים לבחור בלימודים מקצועיים ידעו שהיא לא מהווה תקרת זכוכית להתקדמות.

- כמו שהמכללות האקדמיות מתחרות ביניהן, כך הספקים שיספקו את החינוך הטכנולוגי יתחרו ביניהם על איכות ההוראה והשמת התלמידים. התפקיד של המערכת הוא לספק בוגרים עם ידע וכישורים מתאימים לשוק העבודה הנוכחי והעתיד. אי אפשר לדעת מה יצטרכו בעוד 10 שנים, המערכת צריכה להיות מספיק גמישה כדי להתמודד עם שינויים. המקצועות צריכים להגיע לפי הדרישה מהשטח. חשוב לאפשר למכללות להתנסות ולפתוח מסלולים שיש להם ביקוש, גם אם הם לא יצליחו.
- התחרות בין המכללות תקבע את המסלולים ואת היקף. המל"ט יקבע מלמעלה קריטריונים של איכות ותקצוב ציבורי ולפקח.
- נושא אחרון: השקעה בתשתיות תחבורה.
- מהניתוח המאקרו כלכלי שלנו עולה שהמחסור בהון ציבורי ובפרט בתשתיות תחבורה הוא מקור משמעותי לפער בפריור העבודה בינינו לבין מדיניות הסמן. על מנת לסגור את הפער תוך 15 שנה נדרש להגדיל את ההשקעה הציבורית מ-2% תוצר ל-3.7% תוצר.
- במה ישקיעו את כל הכסף הזה?
- ראשית, דברים שניתן לעשות באופן מיידי. צריך להקים רשויות תחבורה מטרופוליניות, אשר יאפשרו ניצול מקסימלי של התשתיות הקיימות.
- נדרש לשפר משמעותית את היעילות של התחבורה הציבורית – הוספת נת"צים, הגדלת כמות האוטובוסים, הזנה יעילה של תחנות הרכבת, אלו דברים שמדברים עליהם לא מעט.
- צריך להפחית את הבירוקרטיה בתחום התחבורה, לאפשר תחרות בתחבורה ציבורית, לאפשר פתרונות של תחבורה שיתופית.
- עד שמרחיבים את התשתיות, ישנו משאב שנמצא במחסור משמעותי: כבישים במטרופולינים בשעות העומס. צריך להטיל אגרות גודש כדי לוודא שמי שבאמת זקוק למשאב הזה יכול להשתמש בו.
- לגבי תכנון לטווח ארוך: בישראל משתמשים במקדם היוון מאוד גבוה, 7% בשנה, כדי להעריך את העלות והתועלת של פרויקטים ארוכי טווח. שיעור היוון כל כך גבוה מעוות את הבחירה בין החלופות לטובת חלופה עם הוצאה ראשונית נמוכה, אפילו אם התועלת יותר קטנה. כך מגיעים למצב שבונים רכבת קלה במקום שבו היה צריך לבנות מטר.
- אנחנו חושבים, לפי השיטה המקובלת במערב אירופה, שמקדם היוון המתאים לתשתיות בישראל הוא 3% - 4%.
- נדרש להעלות משמעותית את היקף התכנון של תשתיות תחבורה. מאוד חשוב לסנכרן בין תכניות התחבורה לבין תכניות הדיור. למשל, אין טעם להשקיע בתחבורה במטרופולינים הגדולים ובמקביל לנסות לדחוף את האוכלוסייה לפריפריה. ערים בישראל, אפילו תל אביב, הן לא צפופות יחסית לערים אירופאיות. צריך לנצל את ההשקעה בהסעת המונית כדי לאפשר לאנשים לגור ולעבוד באזורי הביקוש.
- ההשקעה המשמעותית היא בתחבורה ציבורית, אבל גם היקף הכבישים בישראל ורמת המינוע הם נמוכים יחסית. גם אם נצליח להעלות את היקף הנסיעה בתחבורה ציבורית במטרופולינים ל-40% או אפילו 50%, עדיין בגלל גידול האוכלוסייה מספר הנסיעות הפרטיות לא יפחת, ולכן נדרש להמשיך להשקיע גם בכבישים.
- לסיום, נדרש לחשוף את תחום התשתיות לתחרות בינלאומית. חברות בינלאומיות יכולות להגביר את התחרות ולשדרג את הענף, וכן נדרש להסיר חסמים ליבוא ציוד וחומרי בנייה.
- לסיומם, הפריור בישראל צומח לאט כבר זמן רב ואנחנו לא מצליחים להדביק את מדינות הסמן. אם הפער היה נסגר היום, התוצר לנפש היה גדול בכ-20 אלף דולר לשנה. עם

- אסטרטגיית השקעה מתאימה, יעדים והתמדה במדיניות, ניתן לצמצם משמעותית את פער הפריזון, ולתרום בעיקר לפריזון של החציון התחתון של העובדים במשק.
- השקעות בתשתיות ובהון אנושי יכולות לסגור חלק ניכר מהפער. זה יעלה את רמת החיים במשק וגם יתרום לצמצום העוני. מבחינה כלכלית, אין דבר חשוב מזה שהממשלה יכולה לעשות.

חיים שני

- התגובה שלי תתמקד בנושא של מדד עשיית העסקים, תובנות הנובעות מהתקופה שבה הובלתי את הוועדה בתחום ולעשוק בשני נושאים, רישום עסקים ופתיחת עסק, שבהם הוועדה הצליחה לשפר מעט את הדירוג כתוצאה מפיילוט קטן ופתיחת משרה חדשה בממשלה, CIO, תפקיד שהוגדר ויצא לכדי ביצוע.
- המדד של עשיית עסקים הוא שירות אדיר למי שרוצה לטפל בנושא הבירוקרטיה. קשה מאוד להגדיר במה רוצים לטפל, והבנק העולמי עשה שירות גדול על ידי הגדרת עשרה מדדים מתאימים שבהם ניתן להתמקד.
- למרות שלמדד הזה יש מספר נושאים, אם יש מקום שהוא כואב במיוחד לאזרחים ולעסקים אז זה בעיקר במקומות שבהם נדרש לשתף פעולה בין משרדי ממשלה וגופים שונים הצריכים לענות ביחד על בעיות האזרח.
- כדוגמה, בתור אנקדוטה, במשך חודש וחצי ישבו אצלי מנכ"לית ביטוח לאומי ויו"ר רשות המיסים עם היועצים המשפטיים שלהם בוויכוח על שדה אחד בלבד שהיה קשור בהקמת עסקים, איך להגדיר אותו, כאשר כל רשות רצתה דרך אחרת. רק אחרי חודש וחצי של מו"מ הצלחנו להגיע להסכמה, וכתוצאה מכך הזמן של הקמת עסק בישראל ירד ב-15 יום.
- תחום נוסף חשוב הוא שילוב מערכות מידע. לשם כך יש היום CIO בממשלה. אין היגיון בכך שהורדת הבירוקרטיה לא תשולב עם פתרונות טכנולוגיים מתקדמים.
- אך זה בתנאי שיהיה גם דבר נוסף, המצוין כאן בדוח: המשוגע לנושא. אין דבר משעמם יותר מאשר לטפל בבירוקרטיה. כמויות הניירות האפורים והחומים עם תרשימי הזרימה יכולות להטריף כל אדם שפוי. זה לא יכול לעבוד ללא האדם המשוגע לדבר שבמשך שנים מטפל בכך בעקביות. לכן יש צורך שתוקם יחידה כמו הדוגמאות שהוקמו בהולנד, דנמרק ומדינות אחרות, שבצורה שיטתית תהיה לה יכולת להשפיע על אינטגרציה בין משרדי ממשלה.
- נדרש שזה יהיה גוף עם שיניים, ולכן ככל הנראה המקום המתאים לו הוא משרד האוצר.
- נדרש אנשים שיבינו שמה שנעשה היום, המחליף של המחליף של השר יוכל לקטוף את הפירות שינבעו כתוצאה מהפעילות הזו.
- ללא קשר לנושא עשיית העסקים, אם באמת רוצים שכל הרפורמות שנידונו כאן קודם תצאנה לפועל מישהו צריך לעשות אותם. מי שעושה את העבודה היא משרדי הממשלה. לכן הרפורמה המשמעותית ביותר, שתתרום גם לנושאים אחרים כגון קלות עשיית העסקים, היא רפורמה בשירות הציבורי.
- מבנה משרד האוצר לא השתנה במשך עשרות שנים. שינוי משמעותי בשירות הציבורי, במשרדי הממשלה ובמבנה שלהם, לא לפי גחמה של פוליטיקאים אלא לפי מה שנדרש במשק, על מנת שהאנשים המתאימים יוכלו להעביר את הרפורמות שמדברים עליהן.

יהודית ברונצקי

- רציתי להודות למכון אהרן על העלאת נושא ההשכלה הטכנולוגית, כנושא מרכזי מבחינת השינויים הנדרשים.
- מספר נקודות ומחשבות להשלמת התמונה: לצד הצורך ברפורמה שתגדיל את הפיריון ותצמצם את העוני, עלינו לזכור צורך נוסף שמניע את הרפורמה הנדרשת, שהוא הצורך של המשק.
- ללא הכשרה של כוחות כאלו הייצור יהגר מחוץ לישראל, ואז לא נוכל להחזיר אותו הביתה.
- החדשנות לא תפותח מלכתחילה על בסיס יצור מקומי, ואחר כך יהיה מאוחר מדי.
- אוכלוסיית היעד של המכללות הטכנולוגיות מאופיינת על ידי סטודנטים שהשיגו 7 יחידות עיוניות בלבד בבגרות. עלינו להפנות את המשאבים כך שבוגרי 12 שנות לימוד יהיו בעלי הישגים גבוהים יותר, וזה אפשרי.
- זה מחייב את הרחבת הרפורמה שתבטיח השקעת משאבים בחינוך היסודי והרך בפריפריה, על מנת לתת לילדים הזדמנות להגיע להישגים שווים לחבריהם ברמת השרון וברעננה.
- נדרש להרחיב גם את הרפורמה גם בחינוך התיכוני, נדרש להחזיר את העטרה של החינוך המקצועי בתיכון.
- חיבור הדוק יותר עם התעשייה, דוגמת השיטה הדואלית שקיימת במדינות אחרות, חשוב מאוד לדעת.
- בכך לא די. השינויים הטכנולוגיים הדחופים מחייבים לבנות את תכנית הלימודים שתכשיר טכנאים והנדסאים אשר יהיו מוכנים להשתלב בעולם התעסוקה המשתנה של מחר. כיצד ניתן לעשות זאת כשאננו יודעים מה יהיו הצרכים העתידיים? שילוב עם התעשייה יכול להוות פתרון.
- תכנית הלימודים תיתן בסיס חזק במקצועות הבסיס האוניברסליים ובטכנולוגיית היסוד, וההתאמה לצרכים העכשוויים תיעשה בסטאז' בתעשייה. שילוב הדוק של המכללות והמשק יהיה בסיס חשוב ברפורמה שתתגבש. זה גם יפתור חלק מבעיית הדיפלום שיוצרת ביקורת על המכללות.
- ניתוח סקר שנעשה מעלה שבוגרים רבים מתחילים לעבוד לפני השלמת הפרויקט וקבלת הדיפלומה, ולמרות זאת לא נפגעים בשכר. זה אולי נובע מהמחסור בהנדסאים, אבל גם מעיד על כך שחשיבות הפרויקט והדיפלום היא לא משמעותית.
- אם הלימודים יהיו אוניברסליים, וההתמחות תעשה לאחר ההשמה המקצועית, צריך לצפות ולהתארגן לכך שצריך יהיה להשלים השתלמויות מקצועיות לאורך כל החיים המקצועיים. הרפורמה צריכה לייחס לכך חשיבות.
- לאיזה מגזר במשק נכוון את ההשכלה הטכנולוגית? התעשייה המסורתית יכולה להיות מקור לעשייה שהעובדים בה יכולים להתגאות עליה. עובד שיש לו עבודה משמעותית מרגיש טוב יותר מעובד שירותים. צריך לזכור את מה שקרה ב"חגורת החלודה" בארצות הברית, ולא ליצור מצב שגם אצלנו יהיו אזורים כאלו.

יואל קרסו

- אני נמצא כאן היום כמעסיק, כיו"ר כוח המשימה של יבואני הרכב, תעשייה שלקחה על עצמה לנהל קורסים ולקדם את המקצוע, וכן כפילנטרופ, מנהל קרן "ביחד" שמטרתה קידום ההשכלה הטכנולוגיה.
- הקרן הזמינה ניתוח כלכלי רחב לגבי הנפקת אג"חים חברתיים לצמצום הנשירה העומדת על 50% בלימודי הנדסאות.

- שכרו החודשי של בוגר לימודי הנדסאות עולה ב 2000 ₪ אחרי שנתיים בעבודה.
- ההשכלה הטכנולוגית מושכת עובדים מרקעים סוציו-אקונומיים נמוכים. האוכלוסיות האלו נושרות יותר ודורשות תמיכה יותר משמעותית כדי לסיים את לימודיהם.
- הנשים מצליחות יותר מבחינת אחוזי הצלחה.
- מנגנון התקצוב הממשלתי אינו מעודד את המכללות להגדיל את מספר הסטודנטים.
- כל הנדסאי תורם למשק ערך תוספתי של 1.9 מיליון ₪.
- לקראת הרפורמה המגובשת כיום חשוב לי לציין מספר המלצות:
  - נדרש לשנות את נוסחת התקצוב כך שתתמרץ את המכללות להקציב יותר הנדסאים למשק.
  - הגדלת התקצוב הכולל למערכת וקביעת תעריף מתאים לכל תחום לימודים
  - בניית תכנית לימודים עם רצף אקדמיטציה שתאפשר ללומדים לקבל הסמכת טכנאים עם תום השנה הראשונה.
  - מעבר מדיפולום חיצוני להסמכה פנימית של המכללות, כפי שנהוג באקדמיה
  - חידוש תכנית ת"ש וקשר הדוק עם התעשייה.
  - מיתוג מחדש של תחום הלמידה הטכנולוגית ותקצוב מלגות קיום לאוכלוסייה המוחלשת.
- אני מקווה שהשיח המתקיים כאן היום יוביל לרפורמות במהרה. תודה לשלמה דברת, לפרופסור אקשטיין ולכל שאר העוסקים בדבר.

ראיון: סטלה קורין ליבר ואיתן כבל

קורין:

- איתן, ברור שהיכולת והקלות של לעשות פה עסקים נמצאת בהידרדרות מתמדת. אתה יו"ר ועדת הכלכלה. מה עשית? מה אתה עושה? מה אתה מתכוון לעשות?

כבל:

- אני יכול לומר לך שאנחנו החלטנו להוביל מהלך של שימוע בכל העניינים הנוגעים לרגולציה בישראל, לנסות אחת ולתמיד להעמיד את הנושא של מהי רגולציה ואיך צריך לטפל בה באופן מאוד משמעותי.
- אנחנו נביא את מיטב האנשים, ונשים את הנושא על סדר היום הציבורי.
- השיח על רגולציית יתר מתקיים, כל השאלות האלו דורשות דיון משמעותי ורציני.

קורין:

- משרד ממשלתי שרוצה לעשות רגולציה צריך לעבור אתכם, כך שאתם תדונו בעניין הזה, או שזה דיבורים "אקדמיים"?

כבל:

- תשמעי, אני יכול לתת דוגמה מהחיים. הדוגמה של חיבור מפעלים לגז הטבעי. אני רוצה להבהיר לאלו שלא נרדמו בשיעורי אזרחות: הכנסת היא לא רשות מבצעת אלא רשות מפקחת.

- בעניין של חיבור מפעלים לגז, עבדנו באמת כדי להוריד כל חסם אפשרי הנוגע למערכת הגז, אבל זה לא מספיק מה שאנחנו עושים. בסופו של דבר חוזר לממשלה ושום דבר לא נעשה.
- בסופו של דבר זה לא רק עניין של רגולציה, אלא של מי שצריך להוציא את הדברים לפועל.

קורין:

- אבל בשלב הזה הקרדיט מגיע לח"כ שנותן הכי הרבה הצעות חוק, לא לח"כ שמפקח הכי טוב על הממשלה.

כבל:

- השרה שקד דיברה כאן קודם על חקיקת יתר, אני מסכים איתה רק שהיא הייתה אחת המצטיינות במספר הצעות החוק המוגשות...
- אני לא מקבל את זה. איך זה עובד? הדבר שמקבל אצל הח"כ סוג של בולטות זה הצעות חוק. גם לתקשורת קצת קשה לבדוק עבודה אמיתית.
- הרוב המכריע של הצעות החוק שהגיעו לפרסום לעולם לא יגיעו לידי גמר.

קורין:

- דיברנו על רגולציה, אבל יש עוד נושא מכביד שהוא בירוקרטיה. זה ברור שזה מגזר ציבורי וממשלתי, ואתה יודע לאן אני מביאה אותך. עוד מעט יש בחירות להסתדרות, וכולכם חוגגים ודגלים אדומים... האם יש סיכוי להסדר עבודה חדש, למדיניות עבודה חדשה כך שעובדים גם יצטרכו לעבוד ולא רק לקבל קביעות?

כבל:

- אני מכיר את עמדתך בנידון. אני רק רוצה להזכיר שהרבה אנשים מתעשרים בזכות עובדים.
- אני מנסה כיו"ר ועדת הכלכלה לתת רוח גבית מקסימאלית, אבל הגיע הזמן שאת ואני סטלה נעשה סדר ביחסים בנושא הזה.
- אני לא מקבל את העניין הזה, תבדקי כמה מפעלים נסגרו בגלל עובדים כושלים וכמה מפעלים נסגרו בגלל חזירות של מנהלים או הנהלה כושלת.
- אני אתן לך דוגמה: עכשיו, מקורות, מי מנהל את העניינים? האם הפרויקט הכושל של מכון ההתפלה הולך להיכשל בגלל עובדים בטלנים, או בגלל ניהול כושל של אנשים מוכשרים?

קורין:

- של פקידים הממונים על ידי המדינה...

כבל:

- מי אלה הפקידים האלו? מאיפה הם הגיעו? האם הם כל חייהם בשירות הציבורי?
- אני מבין את הצורך להסדיר את העניינים, אבל אני לא מוכן לקבל את העניין שהעובד הוא הבעיה הגדולה בשרשרת.
- אני מוכן לקבל שהוא חלק מהבעיה, אבל מהו החלק שלו?
- אין לי ספק שחלפו השנים וצריך לייצר מחשבה אחרת, ואת שואלת אותי לגבי קביעות. אם יש נושא שהוא יותר מהותי מהתאגדות או לא התאגדות אז זה הנושא של אבדן הביטחון התעסוקתי. זה נוגע היום בכל מדרגות העבודה. זה לא רק עניין של העובד הפשוט שמדביק את המדבקה, אלא גם למנכ"ל ולסמנכ"ל.

קורין:

- מה דעתך בנוגע לכך שאדם שמבטיחים לו שהעבודה שלו תשתמר לנצח מפסיק לעבוד, והאם אפשר לפטר אותו?

כבל:

- קודם כל, אם יש עובדים כאלו למנהל אז המנהל צריך לשאול את עצמו איך הוא הגיע לזה.
- בסופו של עניין זה לא שאנשים קמים בבוקר ומחליטים להיות בטלנים.
- יש 3.5 מיליון עובדים במדינת ישראל, מתוכם חברי הסתדרות 535 אלף. כמו בכל חברה, יש עובדים טובים ופחות טובים, מנהלים טובים ופחות טובים.
- אני מוכן לקבל שנדרשת חשיבה מחודשת הנוגעת למכלול השלם של שוק העבודה בישראל, מהמנהל עד העובד.
- נושא הביטחון התעסוקתי מטריד אותי. אין עובד שהמעסיק רוצה לשלוח אותו הביתה ולא הולך הביתה בסופו של דבר.
- את מדברת על אותם וועדים גדולים שלכאורה שולטים -

קורין:

- כן, כמו מונופולים.

כבל:

- אנחנו בוועדת הקבלה מהלוחמים הכי גדולים במונופולים. יושבים כאן נציגים של חלק מהמונופולים האלו, למשל שוק הרכב בישראל, הבנקאות בישראל. לא נפתח את כל הדברים האלו. כולם רק פועלים פשוטים שמדביקים מדבקות?

קורין:

- ממש לא, אבל כשהם יפלו הבעלים יפלו.

כבל:

- בינתיים בחשבון מנהלים ובעלים הפילו יותר עובדים ממה שעובדים הפילו מנהלים ובעלים.
- אם את רוצה אני אבקש מחקר ממכון המחקר של הכנסת ונעשה סדר בשאלה הגדולה הזו – מי אשם באמת בהתמוטטות הכלכלה?

קורין:

- קודם כל הכלכלה לא התמוטטה... אני רק אומרת שקשה פה לעשות עסקים.

כבל:

- לא, זה שני דברים שונים לחלוטין. את שואלת שתי שאלות בשאלה אחת.
- יש הבדל גדול בין לבוא ולדבר האם קל או קשה לעשות עסקים בישראל. אני לא מקבל את זה שהעובדים אחראים לכך. עוד לא שמעתי שהפועלים באלתא או אסם יושבים לקבוע את מערכת היחסים, איפה יושקע ומה יושקע.

קורין:

- זה לא העניין, אם אתה צריך 100 חתימות ומסמכים מ-100 פקידים כדי להרים משהו, אז בעוד 15 שנה ניפגש.

כבל:

- בואי ניקח את ביטוח לאומי לדוגמה. זה באמת אחד המקומות הכי נוראים מבחינה בירוקרטית. אבל בסופו של דבר אתה מגיע לפקיד, האם הוא הבעייתי? הוא יגיד לך: תלך לממשלה, שתהיה לה את האומץ לשנות את החוקים.

קורין:

- הבעיה שלי היא להגיע לפקיד, לעובד, לא החוק. חוקים יש כמו זבל...

כבל:

- אני לא מבקש להגן על בטלנים ואלו שלא עושים את עבודתם כנדרש. ההסתדרות לא צריכה להגן על בטלנים. זה לא תפקידה.
- את כל הזמן עושה הכללות לא נכונות. כשזה בעיתון אני לא יכול להגיב לך, אבל כשזה פה אני כאן כדי לתת לך את התשובה. ההכללות האלו לא מקובלות עלי.
- אתם עושים את זה פעם אחרי פעם, ומקבלים מחיאות כפיים מהטריבוונה, ומוציאים לעז על אנשים שקמים כל בוקר, שחלקם הגדול דור ב' היום, עובדים כתף אל כתף כל מני שמות שרק בלשנים יודעים להמציא...

קורין:

- חמישה עובדים שלא עובדים, בכל השירות הציבורי – האם יש כאלו? נניח שרק חמישה. נסה לפטר אחד מהם.

כבל:

- נו באמת, סטלה, בעיתון אצלך כולם עובדים?

קורין:

- כן, אין להם ברירה, מי שלא עובד יפוטרו...

כבל:

- נו באמת, אני לא אחזור על כל הפרשה של העיתון. ישבו שם מנהלים גדולים לנהל אותו, חכמים גדולים, מהגדולים ביותר, וראינו מה קרה...

עמיחי פישר

- אני המשוגע לדבר שחיים שני דיבר עליו, זה שכל מה שהוא עושה זה להתאבד על נושא הרגולציה.
- זו סוגיה ממשלתית שנוגעת ביכולות ובתמריצים שיש לממשלה.
- רגולציה היא בהגדרה דבר מאוד מבוזר. הסמכויות ניתנות הישר מהחוק. לממשלה אין הרבה כלים כדי להכפיף שר ולשנות את החלטותיו. זה יוצר ג'ונגל, כי יש כ 200 רגולטורים,

- וכל אחד רואה את המשק דרך הפריזמה שלו. תוסיפו לזה יחס ציבורי, כתבות בעיתונות, דוח מבקר, וברור שהתמריץ של הרגולטור הוא להוסיף רגולציות ולא לנהל סיכונים.
- דבר שני, רגולציה היא קרב שוחות. זה לא רק חקיקה ותקנות שמגיעות לוועדת הכלכלה, אלא גם נהלים אדמיניסטרטיביים, רמת שירות, מחשוב, זמינות, יחסים. חיים שני בוועדה שלו התעכב, כמנכ"ל האוצר, על כך שפקס מגיע פעם בשבוע לקומה 7 ויורד פעם בשבוע לקומה 2 לפקיד שצריך להתעסק בו, ובגלל זה תהליכים מתעכבים שבוע. לשם זה מגיע.
- בגלל זה ההתעסקות בשאלת הסמכות של גוף מרכזי, שאני לא דווקא מתנגד לקיומו, היא שאלה קשה. אם נסתפק רק באיזה "בריון שכונתי" לא נגיע רחוק. זה גם לא מאוד ישים מבחינה פוליטית ומשפטית, כי לא ישאבו את כל הסמכויות של שרי ממשלה ופקידים למישהו אחד מרכזי. אני לא בטוח שאנחנו רוצים עוד שחקן וטו בזירה, גם ככה אנחנו עמוסים בשחקני וטו שמקשים ודורשים תיאומים נוספים.
- בגלל זה בשנתיים האחרונות אנחנו למעשה מנסים לשחק בתוך הזירה המורכבת הקיימת, משהו שהוא לא רחוק ממהפכה, העובד על היחס בין גוף מרכזי לבין הטלת האחריות על הרגולטורים ושינוי התרבות הארגונית, ניסיון לאזן בין ה-top-down לבין ה-bottom-up ולשנות את התרבות הארגונית.
- כמו שיש אגף טיוב רגולציה במשרד ראש הממשלה, יש אנשי מדיניות רגולציה בכל משרד רגולטורי. זה תפקיד בלתי אפשרי, מצד אחד הם מונחים להפחית את הנטל, אבל מצד שני הם נדרשים לזכות באמון האנשים שעובדים איתם במשרד.
- ישנה תכנית חומש שבה מיפנו את כל הרגולציה בממשלה, לא ממיפוי החוקים אלא את התחומים הרגולטוריים בשטח, ברמה של איך מבאים בצלים או איך מגישים בקשה לטאבו. יש משהו כמו 350-400 תחומים, שיבחנו בהנחיה מקצועית שלנו אבל העבודה מוטלת על הרגולטורים עצמם.
- יש את הנושא של רגולציה חדשה גם. בשביל לחולל שינוי ברגולציה אי אפשר לחשוב רק על ה-top-down. חייבים לגעת גם במבנה התמריצים של הרגולטורים, בדינמיקה של קבלת ההחלטות, ובכל המרכיבים של הסמכות הרכה, של יצירת אמון ושל העבודה המשותפת. בלי זה, עוד בריון שישחק בכיפוי ידיים לא יצליח לקדם את המצב.

ראיון: גלית חמי וחיים כצמן

חמי:

- לפני 27 שנים רכשת את הקניון הראשון שלך, תוך שני עשורים וחצי הפכה גזית גלובס לאחת מחברות הקניונים הגדולות בעולם, עם למעלה מ-400 קניונים ב-20 מדינות.
- מי שעוקב אחרי התבטאויותיך בשנים האחרונות רואה שאתה לא חוסך בביקורת על רגולציה וממשלה. בשנה האחרונה שמענו כאן משרת המשפטים שנושבת רוח אחרת בנוגע לרגולציה. יש מקום לאופטימיות מצדך?

כצמן:

- כשאני יושב כאן יש מקום לאופטימיות, הבעיה היא כשאני יוצא החוצה...
- כולם כאן מכירים את הדעות הפוליטיות שלי, אבל דווקא מה ששמעתי משרת המשפטים כאן מאוד מעודד.
- השאלה היא אם יש לה כושר לבצע את הדברים האלו. מעשית אני לא ראייתי בשטח הקלה ברגולציה בשנים האחרונות, ראייתי רק החמרה שהגיעה למצב בלתי נסבל. כשמדברים על

התייבשות הבורסה ושוק ההון קל להראות מאיפה זה בא. התיקונים השונים וחוק הריכוזיות הם דברים שלא נעשו בשום מקום אחר בעולם.

חמי:

- חוק הריכוזיות אולי לא השיג את מטרתו, אבל -

כצמן:

- חוק הריכוזיות השיג את מטרתו, את פירוק הפירמידות, הוא פרק אחד מראשי הפירמידות בישראל, זו הייתה מטרתו, רק לא אמרו את זה.

חמי:

- ובכל זאת, יש כאן מקומות שבהם יש ריכוזיות, למשל במערכת הבנקאית, ועולה השאלה כיצד נכון לטפל בהם.

כצמן:

- הייתה לי כאן שיחה בחוץ עם הממונה על ההגבלים העסקיים. אני חושב שזה תפקידה לטפל בזה.
- הדברים בישראל הם מסובכים. המפקח על הבנקים לא מודאג מריכוזיות הבנקים אלא מיציבותם.
- הבעיה עם חוק הריכוזיות היא שבאותה ההזדמנות הוא חיסל את הבורסה, זה ההישג המרכזי שלו.

חמי:

- אחת התופעות שאנחנו רואים כתוצאה מכך הוא ריבוי של חברות נעדרות גרעין שליטה. האם זה משהו שצריך להדאיג אותנו?

כצמן:

- לא, אני חושב שזה שלב בתהליך.
- אני תמיד מזכיר ש"טבע" נוסדה לפני 110 שנה, ובמשך שנים רבות היה בה גרעין שליטה עד שאלי הורוביץ אמר שהוא מעדיף להיות בעלים של 2% בחברה גדולה מאשר בעלים של 50% בחברה קטנה. וכך הוא עשה, ואכן, זה היה שלב בהתפתחות החברה. חברות אחרות גם מתפתחות כך.
- אבדן גרעין שליטה הוא עניין התפתחותי. מגיע שלב מסוים שבו המשוגע לדבר הזדקן או שהוא כבר פחות נחוש ויש סביבו צוות ניהולי שיכול להצמיד את החברה הלאה.

חמי:

- אחת הבעיות הבווערות ביותר בישראל היא מחירי הדירות. אנחנו רואים כאן מאמצים של שר האוצר להילחם בבעיה עם שלל תכניות, כגון מחיר למשתכן או מס על דירה שלישית. אנחנו בדרך הנכונה?

כצמן:

- אני חושב שאנחנו מטפלים בסימפטומים ולא בבעיה. אני חושב שהבעיה היא שלא הממשלה צריכה לטפל בכך, אלא הרשויות המקומיות.
- בישראל אין באמת שלטון מקומי. שלטון יכול לחוקק חוקים, לאכוף אותם ולהטיל מיסים. בישראל יש אדמיניסטרציה מקומית. הרשות המקומית לא יכולה להטיל מיסים.
- בכל מקום בעולם קיים נושא שנקרא מס רכוש עירוני שממנו חיות עיריות. פרופסור אקשטיין כתב שבישראל הארנונה היא 5% מהתל"ג, במדינות אחרות היא 15%. ההפרש מועבר על ידי הממשלה בכל מני תשלומי העברה לעיריות.
- המחסור בדירור מגיע מצד ההיצע. לראש עירייה בישראל לא שווה לבנות דירה, על כל דירה שהוא בונה הוא מפסיד כסף. הארנונה שהוא גובה נמוכה יותר מההוצאות על שירותים. שווה לו לבנות קניונים או להשכיר לבנקים.
- בן אדם שלא כדאי לו בד"כ לא עושה. צריך ליצור מצב שבו כדאי להם לבנות למגורים.
- יהיה לו כדאי כשהוא יוכל להטיל מס רכוש עירוני כמו בכל מקום בעולם. להערכתי זה הפתרון.
- השיטות הממשלתיות של מס דירה שלישית או מס על כל מי שהשם שלו מתחיל ב-ד', אלו שיטות שלא תעבודנה. השיטה שתעבוד היא ליצור כדאיות לבניית דירות.

חמי:

- ראינו פה בחודש האחרון גם את שר האוצר שלנו וגם את נשיא ארצות הברית יוצאים עם תכניות מיסוי חדשות. שר האוצר כאן הלך במדיניות של להקל בנטל המיסים למשפחות.
- מה אתה חושב על התכנית שיצאה כאן, האם היא נכונה?

כצמן:

- כן. הוא נתן כסף לשכבות יחסית יותר נמוכות, כל הכסף הזה הולך לצריכה, אני בקניון שלי ארוויח מכך כסף. הוא פתח צהרונים ואפשר לנשים לצאת לעבודה. לדעתי נשים הן המשאב הכי לא מנוצל, גם בישראל וגם בעולם, ולכן צריך להמשיך במגמה של עידוד כניסתן לשוק העבודה.
- אם יש דבר שיכול להגדיל את העוגה שלנו אז זה המקום.

חמי:

- בנוגע לתכנית של טראמפ – מה יישאר ממנה? האם תהיה לה השפעה על הכלכלה האמריקנית?

כצמן:

- כולם מבינים בארה"ב שמש החברות הוא גבוה מדי. לכן זה לא משנה אם זה טראמפ או הילרי, כולם היו מורידים. לא יתכן שבכל העולם מס החברות יהיה 20%-25%, ובארצות הברית זה יהיה 34%-36%, ועם מס הבריאות 38%.
- ברור שזה צורך המציאות. אם זה יהיה 20% או 15% אף אחד לא יודע. חלק מהרפובליקנים לא מסכימים לתכנית.
- בגדול זה דבר חיובי שבאמת יאיץ את הצמיחה בארה"ב, אבל לא ברור אם התכנית הנוכחית היא הגרסה הסופית.

חמי:

- נסיים בפריז. יש לכם פעילות ענפה, אתם משקיעים בפריפריה בחינוך. כמה באמת עולה לתת לילד בפריפריה את מה שמקבל ילד בשוהם?

כצמן:

- אני אתחיל בלציין ממצא מהעבודה של פרופ' אקשטיין. אדם שגמר תואר ראשון, שכרו יהיה גבוה ב-64% משכרו של אדם עם תעודת בגרות.
- אני חושב שהתשובה האמיתית לפריז העבודה היא במתן ההזדמנות החינוכית. אנחנו פעילים כבר שנים רבות בפריפריה, ואנחנו מנסים לתת לילדים בפריפריה להגיע לתעודת בגרות איכותית שתאפשר קבלה לאוניברסיטה.
- התחלנו ב-2013 בקריית מלאכי עם זכאות לבגרות של 47%, הגענו בשנת 2017 ל-87%. שיעור הלומדים מתמטיקה ל-5 יחידות עלה מ-2% ל-14%, הממוצע הארצי הוא 11%, הגענו באנגלית מ-20% ל-30%, הממוצע הארצי שם הוא 37%, ובפיזיקה הגענו ל-18% שמסיימים 5 יח"ל, לעומת 7% ממוצע ארצי. כך שבהחלט השקעה מאוד קטנה יכולה לשנות הרבה.

חמי:

- אבל אנחנו יודעים שכיום הישג של ילד מהפריפריה הוא בעצם לצאת מהפריפריה. אחר שהבאת אותו להישגים האלו הוא יקום ויעזוב לעיר הגדולה. איך אתה בכל זאת משאיר אותו שם?

כצמן:

- על ידי שינוי תפיסתי ויצירת מקומות תעסוקה בשכר גבוה. החלום בעבר של כל ישוב בפריפריה היה להביא מפעל שימורים, אני רוצה שהוא יביא מפעל היי-טק.

ראיון: צבי אקשטיין ופיני כהן

אקשטיין:

- אני רוצה להודות לפיני כהן על כך שהוא בא לכאן. דיברנו הרבה מאוד על השקעה בתשתיות. אחד הדברים המרכזיים הוא הביצוע גם מצד הממשלה וגם מצד הסקטור הפרטי. פיני הוא אולי היזם הגדול ביותר בתחום הזה של השקעה בתשתיות.
- אנחנו ממרום האקדמיה ממליצים על השקעה של 20 מיליארד שקלים ב-BOT-ו PPP. אני שואל אותך פיני שאלה פשוטה: האם זה אפשרי? האם יש מקורות? האם יש כוח אדם? מה הדרך הנכונה לעשות את זה?

כהן:

- צהריים טובים. הייתי פה ושמעתי בשעות האחרונות את הדוברים. מרביתם אומרים דברי טעם, אבל הם מדברים מהפן האקדמי והממשלתי. עכשיו יושב לפניכם ישראלי פשוט שבונה. קבלן, יזם.
- השאלה שנשאלתי כאן נשאלה גם במקומות אחרים: האם ביכולתנו להכפיל, לשלש, להגיע למספרים שצבי ביקש. המילה "20" היא שאלה איך סופרים את ה-20, אבל התשובה היא בהחלט כן.

- אני סוגר עכשיו את השנה ה-20 בתור משקיע בתשתיות. בין השאר בנינו את כביש 6, ואני מניח שהוא נראה לכם כמו כביש טוב. אתם לא יודעים איזו התנגדות הייתה לבנייתו. אי אפשר להאמין. אין אמירה שלילית שלא נאמרה עלינו, כולל רעייתי שהפסיקה לדבר איתי במשך כמה חודשים. אשתי שייכת לירוקים, היא ד"ר לאיכות הסביבה, היא החליטה שאני פוצע את ההר ועושה מנהרות בהר, ואין שום צורך בזה. היום אי אפשר להבין מה זה לנסוע בלי כביש שש, והאתגר המרכזי במדינה הוא העומס על הכביש, והאם יש הצדקה לגביית אגרה על עמידה בפקקים.
- אז לשאלתך, אם אנחנו יכולים, התשובה היא כן.
- באנגליה יש כנס של פרויקטי ה-BOT המוצלחים בעולם, ופרויקטים ישראלים נמצאים בטופ. אני הולך לנסוע לסין כדי ללמד את הסינים טכניקות לעבודה.
- מבחינת המקורות יש את הבנקים, את קרנות הפנסיה, קרנות הביטוח וההשתלמות.
- יש חסמים אחרים, אבל מבחינתי כמייצג את ענף התשתיות יש את היכולת.

אקשטיין:

- מהו החסם העיקרי היום לבניית כבישים ברמה אירופאית? כביש שש נמצא ברמה זו?

כהן:

- כן, יש מספר פרמטרים הקובעים את הרמה של כביש, וכביש שש לפיהם הוא בין הכבישים ברמה הגבוהה בעולם.
- הערה: כשאתם אומרים תשתיות אתם כל הזמן מתכוונים לתחבורה, כשאני אומר תשתיות זה גם אנרגיה, אשפה, ביטחון, בסיסים צבאיים, הולכת חשמל. מה שאתם אומרים זה רק פרק קטן בעולם התשתיות.
- מהם החסמים? אתמול בערב שלמה אירח אותנו והושיב אותי ליד רוני חזקיהו. החסם העיקרי היום הוא החשכ"ל. מיכל עבאדי בעבר וכרגע רוני לומדים מחדש את הנושא, כמו שעושים חישוב מחדש ב-GPS.
- ה-deal floor שלהם הוא כמעט ריק. הם מוציאים כרגע את האחרונים, ואין להם פרויקטים לשנים הבאות. סדר הגודל של תכנון של כזה פרויקט, כגון כביש 6 צפון שעבדכם בונה כרגע, זה 7-10 שנים. זה הזמן שלוקח לתכנן, לעבוד מול הרגולציה, מול משרדי הממשלה כדי לבנות כביש. זה החסם המרכזי כרגע.

אקשטיין:

- אם היום יחליטו שהולכים לתכנון מה אתה חושב שניתן לעשות בנוגע לתשתיות? ממה שאתם יודעים על התכניות הקיימות, כמה ניתן כרגע לצמוח אם לוחצים על הכפתור בשנים הקרובות?

כהן:

- רוני ואנשיו עושים עכשיו סקר בין משרדי הממשלה, בנוגע לצרכים, כדי להתגבש לסדרי עדיפויות.
- למשל, אני אספר לכם על המטרות בחיפה, עבדכם הוא בין הבעלים שלה. תכננו אותה לכ-80 אלף איש ליום, לא חשבנו שיגיעו 90 אלף, כיום 140 אלף נוסעים בה. אולי זה העומס שמחכה לרכבת הקלה בישראל.
- הציבור משתף פעולה מאוד עם mass transportation, בארץ כמעט שאין את זה.

- אמרתי לרוני, הוא אמר שיזמן אותי. אני חושש שהיום גם אם רוני ישנה את המדיניות של המשרד יהיה קשה מאוד להדביק את המחסור. ייקח שנתיים, אולי אפילו שלוש, ליצור מצב מחדש.
- יש כאן גם גברת נחמדה ממשרד העבודה והרווחה, היא הזכירה לי חסם נוסף. בכל פעם שאני יושב אצל רוה"מ הוא שואל אותי: למה אתה לא עובד יותר מהר? אצל רוה"מ ואצל ישראל כץ יש רק שאלה אחת, למה לא יותר מהר. אותם לא מעניין הכסף, כי אני אחראי על הכסף, אני לא יכול לחרוג בשקל אחד כי הבנקים יקרעו אותי. כל מה שהם רוצים זה מהר יותר.
- ואתה אומר לו, רוה"מ אני לא יכול, אין עובדים, והוא אומר לי מה הבעיה, למה אתה לא הולך לרשות ההגירה? היום ישבתי עם הגברת הנחמדה, היא סיפרה לי את התהליך שאני צריך לעבור כדי להביא 300 עובדים. חבל שאני לא יכול לספר לכם כאן על התהליך, אם היא הייתה מספרת לכם מה היה צריך לעבור... זה כמעט בלתי אפשרי.
- אתה בא אל הסיני, ואתה אומר לו "אני רוצה עובדים מומחים". אז היא אומרת שאין בעיה, ובלבד שיהיה לו כפל שכר ממוצע במשק, סדר גודל של 22-20 אלף ₪ לחודש. הוא באותו הרגע מתעלף, כי הוא משלם 4,000, 6,000, לא מתקרב לסכומים האלו. אז הוא לא מביא את העובדים שלו, ואז קצב העבודה מתאים לקיבולת העובדים.
- אז זה חסם נוסף, ומפה אני קורא לגברת – בואו תרדו לשטח, בואו תבינו מה קורה באמת, תבואו לממשלה ונסיר את החסמים.

אקשטיין:

- אתה חושב שאין עובדים ישראלים שיכולים לבצע את העבודות הללו?

כהן:

- תראה, משפט עצוב: את עיר הבה"דים סיימתי לבנות עם 2,200 איש ליום. לא היו 200 עובדים יהודים ישראלים. 2,000 היו בדואים או פלסטינאים.
- כשהתחילה האינתיפאדה השלישית, והתחילה הסכינאות, משרד הביטחון התלבט מאוד האם לאפשר להם להיכנס לעיר הבה"דים.
- הפלסטינים יכולים לעבוד מחמש בבוקר עד 4-3 כי הם צריכים לעבור במעברים. בחגים לא ניתן לרוץ בעבודה. זה מה שהיה.
- נשאלת שאלה פילוסופית: למה יהודי רגיל לא רוצה לעבוד בעבודת כפיים, למרות כל מה שניסינו, ירידי תעסוקה, הכל – קטונתי. אין לי תשובה לכך.
- העלינו את השכר ל-14,000 לחודש, ולא הצלחנו לקלוט פועלים. אמרו שזה חס, אתה חשוף. לא הצלחנו.

אקשטיין:

- כמה אתם משלמים לחודש באירופה?

כהן:

- אירופה זו אנגליה, אנחנו בונים שם 3 מפעלי ענק. אנחנו משלמים שם סדר גודל של 4,000 פאונד, 18-20 אלף ₪.
- אבל זה לא מדויק, זה כושר קנייה אחר.
- בישראל אם רוצים להקפיץ את התשתיות, ויש צורך, זו הדרך.

- מה זה בכלל BOT? זה הטוב מכל העולמות. הממשלה לא עושה הפרטה, היא נשארת השליטה של הנכסים האסטרטגיים, ומצד שני הם מקבלים את לוחות הזמנים ואת המחירים של השוק הפרטי. זה מבנה שותפות מאוד יעיל, זה הוכיח את עצמו. כרגע החסם הוא שאין מספיק פרויקטים והתכנון ארוך הטווח.

אקשטיין:

- אז אלו החסמים. כלומר, אם היו פרויקטים חדשים, והיה חסר כוח אדם, אז זה היה מתומחר בהתאם לכל מי שמציע.

כהן:

- אמת. יש עוד נקודה שאסור לשכוח: הריבית הנמוכה.
- חלון הזמן שכולנו התרגלנו אליו, חשוב מאוד לתשתיות. הוא לא ימשך לנצח. חייבים לנצל עכשיו את חלון הריבית הנמוכה כדי שלעם היהודי יישארו נכסים בעתיד.

אקשטיין:

- נכון, זו תובנה כלכלית שניסינו להדגיש אותה כאן.

אורי פז

- אחרי כשני עשורים בבנקאות פניתי להקמת קרן הרלוונטית לנושאים שבהם דנו היום.
- הקרן שלנו עוסקת בחברות middle market, מה שפעם קראנו כלכלה ישנה, אבל היום יש רצף בין הכלכלה המסורתית לחברות הטכנולוגיה אז הדיכטומיה פחות נכונה.
- אם דובר פה על המודל הגרמני, אז זו הכוונה כאן. אותן חברות בינוניות, חברות משפחתיות ומסורתיות, נמצאות במצוקת מימון. אלו חברות שיש בהן יוזמה שלא קיימת בחברות גדולות, יש רצון, אבל הן לא בנויות להשקעות equity, הבנקים לא יתנו להם אשראי לטווח ארוך, ולכן הרבה חברות נתקעות.
- חלק גדול מהחברות הן מוטות ייצוא, עם הרבה יוזמה וחוצפה ישראלית, ומצליחים לפרוץ לכל מני בעולם, אבל נחסמים בגלל מחסור במקורות הון. המערכת הבנקאית לא יודעת איך לשקף את הסיכונים האלו בתמחור עסקה, וכאן אנחנו נכנסים.
- להערכתנו יש כ-200 חברות המסוגלות לצמוח באופן משמעותי מדי שנה. להערכתי תוך 5 שנים הגידול של החברות האלו יכולות להוביל לגידול משמעותי בתוצר, חצי אחוז עד אחוז תוצר, רק כתוצאה מצמיחה של ה middle market.
- משרד הכלכלה ראה את הפוטנציאל לפני שנתיים ויצא במהלך אסטרטגי שאנחנו חלק ממנו.
- אני רואה את זה בשטח, חברות שגדלות בקצב של 2% במקום 6% בשנה, והמחסום העיקרי שלהן הוא מימון. זו עוד תובנה שאני רוצה להוסיף להסתכלות כאן, היכולת לצמוח באמצעות חברות כאלו. אלו רוב המפעלים בארץ, ויש מקום שיש עוד הרבה מה לעשות בו.

פיטר ג'ארט

- תודה לכם על ההזמנה.

- נתחיל מלדון על ה-better life index, כמדד לאיכות חייהם של הישראלים. המדד משולב ממספר גורמים, בחלקם ישראל מצטיינת ובחלקם פחות.
- הישראלים נמצאים במקום טוב מבחינת well being, מבחינת מצב הבריאות, החינוך והאבטלה ארוכת הטווח. ישנם אתגרים משמעותיים באיזון בין עבודה לפנאי, בנושא של stakeholder engagement, ביטחון אישי, דיור סביבה, קשרים חברתיים ומיומנויות.
- ביחס לאחרים, יהודים חרדים מצליחים לא רע במרבית הממדים, מלבד השתתפות בשוק העבודה והשכלה. הם עוברים יהודים לא-חרדים מבחינות אחרות, כולל שביעות רצון מהחיים.
- הערבים מתקשים יותר על פי רוב הממדים, בעיקר מבחינת החשיפה לאלימות, נכות והשתתפות נמוכה בשוק העבודה.
- נעבור לדיור. הבעיה העיקרית כאן היא affordability. המחירים עלו בשנים האחרונות במהירות, יותר מהר מאשר במדינות אחרות, אם כי ברוב המדינות ישנה עליית מחירים המלווה בהתפתחות כלכלית.
- עליית המחירים נובעת מגידול בביקוש אשר אינו מלווה בגידול בהיצע, ועלולה להוביל לבועת מחירים. העלייה מחלקת מחדש את העושר בכיוונום של בעלי הדירות, על חשבון דורות צעירים יותר.
- ישראל מנסה לטפל בנושא על ידי תכניות שונות שנועדו להגדיל את ההיצע ולהקטין את הביקושים. תכניות כגון המס על דירה שלישית יובילו לתוצאות מעורבות, מכיוון שהן יקטינו את הביקוש לדירות אבל גם יקטינו את היצע הדירות להשכרה.
- הסתכלות ארוכת טווח מעלה שרק לאחרונה מחירי הדיור בישראל הגיעו לקצב הצמיחה של מחירי דיור במדינות אחרות. ספרד ויוון מראות שמה שעולה נוטה לפעמים לרדת למטה בחדות, אבל גם בצרפת ומדינות אחרות ניתן לראות שלא נדרשת בועת נדל"ן על מנת להוביל לסוג של תיקון מחירים או סטגנציה ארוכה. בישראל הייתה סטגנציה במחירי הדירות בתחילת שנות האלפיים.
- גם בנוגע ליחס בין מחירי הדיור למחירי השכירות ישראל יוצאת דופן ביחס למדינות אחרות. קניית בית יותר יקרה יחסית בישראל.
- ישנם מאמצים בשנים האחרונות לבצע רפורמות בשוק הדיור, נושא ששרת המשפטים הזכירה לפני כן. החקיקה תעודד חוזים ארוכי טווח, לא תאפשר לבעלי דירות להוציא את הדיירים ללא סיבה, ותקבע סטנדרטים מינימאליים לאיכות הדירות.
- ניסיון למצוא איזון טוב יותר בין הדיירים לבעלי הדירות הוא חשוב, יתכן שהאיזון הקיים הוא אחת הסיבות לכך שישראלים נוטים יותר לרצות לגור בדירות משלהם ולא לשכור. לתת ביטחון מסוים לדיירים זה חשוב, אם כי אני מסכים עם השרה שיש כאן השפעה שלילית על ההיצע.
- לקבוע תקרה של 2% בשנה להעלאה בשכר הדירה נראית שרירותית, המספר הזה לא בהכרח יתאים לשיעורי האינפלציה, עליית השכר או עליית חומרי הבנייה. רגולציה על גודל ואיכות הדירות עלולה לפגוע בשוכרים העניים ביותר על ידי הוצאתם מהשוק.
- כלכלנים רבים ציינו שהיצע הדיור הישראלי מוגבל על ידי השיעור הגבוה של קרקע בבעלות ציבורית, ועל ידי תמריצים פיננסיים המונעים מהרשויות המקומיות לבנות דירות. לאחרונה נעשים מאמצים להגדיל את ההיצע, אשר אולי ישפיעו לטובה בעתיד.
- ההשפעה של בנייה מהירה יותר עם גידול של הריביות על המשכנתאות היא שהשוק מתקרב יותר לאיזון, ועליית המחירים מתחילה להיבלם. עם זאת, לאור שיעורי הילודה בישראל וההגירה לישראל, נדרש מגזר בנייה גדול יותר.
- ישנה סכנה כאשר הפעילות הכלכלית מתמקדת יותר מדי בבנייה. ניתן לראות את הדוגמאות של אירלנד, ספרד, יוון ומדינות נוספות, כאשר מגזר הבנייה גדל מעל ל-10% מהתוצר

- בשנת 2003. ישראל נמצאת כרגע רחוק מהמצב הזה, אבל זה לא מקום שאנחנו רוצים להגיע אליו.
- הנזק של פיצוץ בועות נדל"ן תלוי בסיכון למערכת הפיננסית. בישראל הסיכון הוא לא גבוה במיוחד כרגע, אבל זו נקודה שחשוב לשים לב עליה. לדעתנו בנק ישראל עשה עבודה טובה עד כה בצמצום הסיכונים.
- נעבור לנושא החינוך. ישראל מוציאה סכום נמוך יחסית על חינוך פר תלמיד, הנמוך ביותר בין מדינות ה-OECD. אנחנו מודאגים, מכיוון שאתה מקבל את מה שאתה משלם. בשנים האחרונות ציוני התלמידים הישראלים במבחנים בינלאומיים כגון מבחני PISA נמוכים למדי.
- הפער בין היהודים לבין הערבים גבוה למדי.
- בישראל היה שיעור גבוה במיוחד של ילדים שקיבלו ציונים נמוכים במיוחד, ביחוד במסלולים המקצועיים ובקרב ילדים שלא קיבלו חינוך קדם-יסודי. ישראל צריכה לשפר את הלימודים במסלולים אלו.
- בתי הספר בישראל סובלים ממימון נמוך ומוציאים בוגרים רבים ברמה נמוכה, מה שמוביל לפריון עבודה נמוך ושכר נמוך. התוצאה בין השאר היא רמה גבוהה של אי שוויון בהכנסות, אם כי הרמה גבוהה בעיקר אחרי מיסים וקצבאות.
- מערכת המיסים והקצבאות בישראל מבצעת פחות חלוקה מחדש של הכנסות בהשוואה למדינות אחרות. הנושא יכול להשפיע על הצמיחה, חברה אשר סובלת מחוסר יכולת לשתף את האוכלוסייה כולה בפעילות הכלכלית עלולה לסבול מצמיחה נמוכה.
- אנחנו מברכים על החלטות הממשלה האחרונות להגדיל השקעה בתשתיות, להגדיל את היצע הדיור, את ההשקעה בחינוך, ואת הניסיון לבנות מערכת השכלה מקצועית. גם השימוש במס הכנסה שלילי ובתכניות לאימון מובטלים יתרמו לשיפור במצב הכלכלי.

מיכל צוק

- האינדיקטורים הכלכליים לגבי שוק העבודה יכולים להטעות אותנו. שיעורי התעסוקה עלו באופן משמעותי בעשור האחרון ואנחנו נמצאים בשפל ברמות האבטלה, אבל עדיין נותרו אתגרים רבים.
- במהלך היום עלה הצורך בחיזוק מערכות ההכשרה המקצועיות, וכן בהתאמתן לדרישות של שוק העבודה. צריך גם להתאים בין הכישרים לבין הדרישות של שוק העבודה.
- כמו כן, נדרש המשך השילוב של אוכלוסיות חלשות בשוק העבודה.
- קיבלנו המלצות של ה-OECD בנוגע לחיזוק מערכת ההכשרה המקצועית. יש כאן בחדר מספר שותפים שלנו, ואנחנו פועלים ביחד בנושא. אנחנו ממשיכים ליצור מערכת שהיא יותר מגיבה לצרכי המעסיקים, מערכת הכוללת גם מודלים של חניכות והתמחות.
- אני חושבת שזה יהיה נדבך מרכזי במערכת העתידית של ההכשרה המקצועית. זה לא פשוט לגייס מעסיקים וגורמים נוספים שיעזרו לנו בנושא.
- אנחנו ממשיכים לשפר את היכולת של היחידות הרלוונטיות במשרד העבודה להגיב לדרישות המגיעות משוק העבודה במהירות וביעילות.
- אין ספק שצריך לחזק משמעותית את מערכת ההשכלה הטכנולוגית. בשנים האחרונות התרחש חיזוק של המערכת האקדמית, ובמקביל המערכת הטכנולוגית נחלשה. אנחנו נמצאים בנקודת זמן שבה נדרש לשנות את המצב הזה.
- ישנה ועדה משותפת בראשות מנכ"ל משרד האוצר ומנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים אשר דנה במרכיבים שונים של הרפורמה הזו.

- לא צריך להזניח גם את הנושא של ה-high end, המחסור בכוח אדם מיומן בתעשיית ההיי-טק. פריצת דרך משמעותית בסוגיה הזו תאפשר גם לאפשר לקבוצות אוכלוסייה שלא נמצאות בתעשייה הזו להיכנס אליה, למשל חרדים, ערבים ונשים.
- אנחנו נקים וועדה בנושא התעסוקה עם יעדים לשנת 2030. צביקה עמד בראשות הוועדה הקודמת שהוקמה בנושא, אשר הציגה יעדים אשר אנחנו הפכנו לתכניות עבודה, והשיגה תוצאות חשובות. יש עוד הרבה מה לעשות, אפשר להתקדם עם תכנית סדורה ויעדים.
- הנושא האחרון הוא השינוי של עולם העבודה. זה לא רק הטכנולוגיות, גם העבודה עצמה, התדירות, המודלים העסקיים משתנים בכל העולם. מערכות ההשכלה הנוכחיות אינן ערוכות לכך. התחלנו לעסוק בכך, ונשמח לעזרה מכל מי שנמצא כאן ומעוניין לעזור, במטרה לדחוף את המשק אל המאה ה-21.

סאמר חאג' יחיא

- אני רוצה להעלות ארבע נקודות, שיתייחסו לדברים שנאמרו כאן מהבוקר.
  - שיפור הדיור, החינוך, והתשתיות, שכאמור על ידי פרופ' טרכטנברג, הם שלושת עמודי התווך לשיפור רמת החיים.
  - המצגת של פיטר: שתי תצפיות ושאלה בקשר למחירי הדירות שמחזקים את התובנות מהמצגת של פיטר:
    1. אם בוחנים את ארה"ב (ודומני גם ה-OECD) במשך 100 השנים האחרונות נמצא כי מחירי הדירות שמרו על רמה ריאלית הן ביחס למדד המחירים והן ביחס למחירי השכירות.
    2. היסטורית, שוק הנדל"ן בעולם (ראה מחקרים של ה-IMF), עבר משברים קשים (במילים אחרות, מגלם סיכונים גבוהים, לא פחות משוק המניות). התוצאה של משברים אלה לרוב השפיעו שלילית ומשמעותית על כלכלת המדינה בכללותה, איפה שזה קרה.
- השאלה לקובעי המדיניות בישראל: האם זה נכון, ומה ההשלכות, בלשמור על מחירי הדיור בארץ ברמתם היום, שהיא מעל ומעבר לרמתם בטווח הארוך, דבר שמכביד מאוד על הצעירים? דבר אחד אני יודע, חוסנם של הבנקים לא צריך לשמש עלה תאנה לקובעי המדיניות בכדי להתחמק ממילוי תפקידם עבור הצעירים, כי הבנקים עמידים גם בתרחישי קיצון של הפיקוח על הבנקים, שכולל ירידה של 20% במחירי הדיור, אבטלה גבוהה, ועוד (ראה שקף 15, למשל).
- אם בדיור ובמשכנתאות עסקינן, אז כדאי גם להסב את תשומת הלב הן של קובעי המדיניות והן של המגזר העסקי, בכלל, והפיננסי, בפרט: יש לבנות ולחזק את שוק המשכנתאות במגזר הערבי. אני מאמין בהתערבות ממשלתית מינימליסטית, מידתית, ומוגבלת, ובעיקר בכשלי שוק, הסרת חסמים, ובהתנעת מהלכים עם אינטרס לאומי והשפעה מאקרו כלכלית. זהו (ביית וחוזק שוק המשכנתאות במגזר הערבי) לבטח המקום לכך. זהו גם צעד שלבטח יביא הרבה תועלות למשק הישראלי בכללותו, כולל- מאבק בהלבנת הון, מאבק בכלכלה שחורה, מאבק בפשע הפלילי שבקלות ביום פקודה יהפוך לפשע לאומני (לזכור את האירוע מלפני כשנה; דה פקטו, יש לנו שתי מדינות פדרליות לשני עמים בתוך מדינת ישראל, מצב שאף אחד לא רוצה), שחרור כספי צעירים להשקעות בעסקים, חדשנות, לקיחת סיכונים וחינוך, צמצום הבנייה הבלתי חוקית, צמצום אי השוויון (כולל בתוך המגזר) ותמיכה בבניית אורבניזציה תוססת, פורחת, וצומחת בפריפריה הערבית. הצעות לצעדים אפשריים מצד

- הממשלה בתחום זה יכולות לכלול- משכנתאות בערבות המדינה (אפילו אם חלקית, ראה לדוגמה תכניות דומות להלוואות בערבות המדינה לעסקים ומיזמים), תמיכה ברישום קרקעות, תמיכה בבניה לגובה על אדמות בבעלות פרטית, מימון תשתיות (לרבות ובעיקר בתחבורה) כתמריצים למרכזי אורבניזציה מוצלחים, והגדלת העוגה (ולא רק חלוקתה). ראה השקף על תפקידי החשב הכללי!
- אם בפריז, בערבים, ובחינוך עסקי-הרי לדעתי אין סיכוי של ממש להשתלבות/אינטגרציה אמיתית של המגזר הערבי בכלכלה היצרנית, היזמית, והיי-טקיסטית של המדינה מבלי לחזק את הפריז של כ-25% מגורמי הייצור הפוטנציאליים של הכלכלה (לזכור שראינו באחד השקפים שהפריז בייצור בחמש השנים האחרונות ירד לעשירית ממה שהיה לפניכן). השינוי המיוחל בפריז הישראליים, בכלל, והערבים הישראליים, בפרט, לא יקרה ללא שינוי משמעותי בחינוך. זהו לעניות דעתי "צוואר הבקבוק"! האחרון לא יקרא ללא אינטגרציה חינוכית יהודים-ערבים בבתי ספר איכותיים- quality school system (כפי שעשתה המדינה בעבר לחיזוק מגדרים מסוימים). האינטגרציה כאמור נדרשת לפחות משלב חטיבת הביניים (שלב האוניברסיטה זה כבר מאוחר מדי). יש להגביר את ההשקעה בחינוך המחוננים למנהיגות עסקית/יזמית, ציבורית, אקדמית, ואתלטית כבר בחטיבת ביניים ותיוון, ולא להתמקד בלעדית במדד אחד- הבגרות (one number fits all!!). אין להסס לחזק את המאיון העליון ואין להתמקד בהנמכת החזק כדי לצמצם את סימפטום הפערים (כדברי שרת המשפטים); חיזוק הזנב העליון של ההתפלגות ירחיק את כל ההתפלגות ימינה ויאפשר מיקוד והתאמה חינוכית גם לחלשים, בדיוק כפי שכל אחד רוצה ומצפה.
- לבסוף, אם בעיצוב מדיניות עסקי, יש להזכיר שכלל המחקרים בישראל בעצם, דה פקטו, חוקרים רק 50% מכלכלת המדינה- החרדים והערבים זוכים להערת שוליים ומס שפתיים. המדינה מעוניינת לתמוך במגזרים אלה, והיא כבר לא מדברת על המגזר בהערות שוליים (ראה המצגת של אמיר לוי; גם בנק ישראל החליט להתייחס במישרין לנושא בדוח האחרון); האמת לעתים לא מעטות הפרה רוצה להניק יותר מהעגל, אך הרבה פעמים זורקת חצים בחשכה (כלומר, אין מספיק מידע). אין ספק שנדרשת מנהיגות חזקה ומסונכרנת ברמת משרדי הממשלה וברמת השלטון המקומי. אך שניהם צריכים ליזום הקמת מרכז למדיניות יישומית במגזר הערבי, בדומה למכון המחקר לחרדים.
- האמור לעיל ישפר את השכר של החיצון התחתון, יחזק את ההשכלה והמיומנות של גורמי הייצור, יגביר את ההשקעה בהון הפרטי וההון האנושי, וישפר את היעילות בייצור-- כפי שכולם הסכימו הזכירו בדבריהם!!!

שלמה דברת

- אין ספק שמערכת החינוך צריכה לעבור מהפך פדגוגי מאוד משמעותי. בעבר הייתי חלק משינוי כזה, בניגוד לתפיסה שכאילו כלום לא קרה דווקא קרה הרבה, חלק משמעותי היה גידול בשכר, שינוי במבנה.
- עדיין יש מקום לרפורמות מקיפות נוספות, יום לימודים ארוך, שינויים במשרד החינוך, אבל המהפכה היותר משמעותית היא מהפכה פדגוגית.
- קוראים לזה "מיומנויות דיגיטליות", אבל אני חושב שזה הרבה יותר עמוק מזה. בית הספר הוא כבר לא מקור לידע, אלא מקור לסקרנות, לכישורי למידה ולא לשינון. השלב האמיתי הבא הוא לעשות מהפך משמעותי בבגרויות. כל התפיסה הזו שלפיה בגרות מראה שהאדם מוכן לשוק העבודה היא מוטעית מהיסוד.

- הגיע הזמן לעבודה יותר אמיצה בנוגע לפדגוגיה, לאייך מלמדים ילדים, זה נעשה בעולם במדינות אחרות אך בישראל משרד החינוך מאוד שמרן, וזה משפיע על המוכנות של ההון האנושי, אחד ממקורות החולשה שלנו.
- בנוגע למכללות, אתמול ראינו שרק 40% מבוגרי המכללות עוברים את מבחני הלשכה במשפטים. יש פה אינפלציה של מכללות ברמה אקדמית ירודה (כמובן לא כולל את הבינתחומי), במימון המדינה, מלמדים שם מקצועות כגון רואי חשבון ומשפטים, אנחנו שיאני העולם במספר עורכי הדין ביחס לאוכלוסייה, מקצועות שלא צריך אותם. הכל נעשה במימון המדינה, עם יעילות נמוכה, ומוביל לשיעור האקדמאים הגבוה בעולם.
- אין לזה שום הצדקה, זה לא תורם לשוק העבודה ולפריון. זה פוגע בפריון, והמדינה אשמה בכך. המדינה לא מממנת מכללות טכנולוגיות, וכן מממנת מכללה למשפטים שרמתה מאוד נמוכה.
- צריך לא רק להשוות תקציבים, אלא ללכת להעדפה משמעותית של השכלה שקשורה לשוק העבודה.
- הערה אחרונה, בנוגע לנושא של למידה לאורך החיים. גם בעולם ההיי-טק אנחנו לא צריכים רק מהנדסי תכנה. אחת החברות היותר טובות שצמחו פה בשנים האחרונות, שיש לי את הזכות להיות משקיע בה הוקמה על ידי ירון גלאי, אשר למד בכלל עיצוב מוצר בחולון. הכישורים הנדרשים היום הם לא רק כתיבת תוכנה. אני יכול גם לדבר על הבן של עומר מואב, שמתפרנס מאוד יפה מלהלחין מוזיקה למשחקי מחשב.
- יש ביקוש אדיר בעולם למעצבים, גרפיקאים ומקצועות אחרים. אנחנו קצת מקובעים בעניין הזה שצריך רק מהנדסים. יש היום הסדרים יותר נפוצים של תעסוקה מרחוק, מהבית, לא רק בחברות גדולות. יש כאן הזדמנות גדולה לתעסוקת נשים, ללא צורך בהסתדרות וקביעות ובחברות ענק עם תהליכים בירוקרטיים.
- מה שנדרש פה זאת גמישות. זה לא יעזור, מיכל, להקים ועדה. ועדת אקשטיין עסקה במשהו מאוד מבני. צריך לעצב לא רק מהן המקצועות, אלא תהליך שמאפשר כל הזמן למפות מהן המיומנויות הנדרשות, ולעצב שוק, כי בסופו של דבר מנגנון הביקוש וההיצע הוא הדרך הנכונה.
- הערה אחרונה: אמר פה גפני משפט שכולנו חשבנו "אה, זה לא נכון", הוא אמר שלא רוצים לקבל חרדים לעבודה. צריך לומר את האמת: לערבים ולחרדים יש חסמים תרבותיים משמעותיים בשוק העבודה. אני ניסיתי לשלב ערבים בתעשיית ההיי-טק ואני נתקל בקשיים, מבחינת המעסיקים. החסם הוא אצל המעסיק. בהיי-טק מגייסים חברים שהיו איתם באותה יחידה בצבא וכך הלאה. זה נושא רגיש שצריך לדבר עליו, ולראות מה ניתן לעשות כדי לעודד קליטה. יש חרדים וערבים שיכולים להשתלב בהיי-טק ונמצאים בעשירוני השכר הנמוכים בגלל חסמים אמיתיים.

יולי איתן

- אנחנו התבקשנו להתייחס לשאלת היסוד של הכנס – האם יש אסטרטגיה כלכלית לישראל.
- אנחנו ביצענו עבודה משמעותית בנושא הזה, שבמהלכה ניסינו ללמוד כיצד ניתן לקדם אסטרטגיה כלכלית בהינתן מבנה פרלמנטרי עם קדנציות קצרות.
- הממצאים שאציג לכם משותפים להרבה מערכות פרלמנטריות, ובכל זאת הן יותר קיצוניים בישראל במובנים מסוימים.
- ממשלה בפועל בעיקר במענה לבעיות דחופות, הקדנציות קצרות ולא מעודדות חשיבה אסטרטגית ומתמרות חשיבה לטווח קצר. יש קושי בלייצר מנגנון דמוי דירקטוריון, אין

- מטרות משותפות לכלל הממשלה, כל אחד מהשרים מנסה לייצג את המשרד שלו ולא לראות את המטרות היותר רחבות. יש בעיה של תיאום, יכולת לשוחח, מחסור באנליזה מתאימה.
- ניסינו לייצר תהליך קבוע בעבודת הממשלה שיוכל להתגבר על החסרונות והחסמים בהינתן מבנה המשטר הקיים. מהממשלה האחרונה ישנן הערכות מצב אסטרטגיות שבמסגרתן אנחנו מציגים את המפה החברתית-כלכלית, את המגמות, את הערכת המצב. זה מהווה איזה שהוא מצפן לתכניות הממשלה, המתורגם לתכניות עבודה מתוקצבות.
- אנחנו נמצאים כרגע באמצע קדנציה, ובקרוב נציג הערכת מצב נוספת, איפה אנחנו עומדים ביחס להחלטות שהממשלה קיבלה, ואנחנו גם מתחילים גם להיערך לקראת הערכת המצב האסטרטגית הבאה.
- אחת התובנות שלנו היו שעל מנת לעסוק בנושאים אסטרטגיים באופן קבוע, לא כאירוע חד פעמי, אנחנו זקוקים למוסדות קבועים ותהליכים קבועים. המוסדות כוללים איגום של משרדי הממשלה, של היכולות, לנסות לייצר "שולחן עגול" שבו מיוצגים כל משרדי הממשלה, דנים, מפתחים ובונים את התכניות. המטרה היא לייצר אסטרטגיה שיודעת לפגוש את הציר הפוליטי ולא להתנגש בו.
- אנחנו מייצרים הצעות שיוכלו להיות מוצגים לכל ממשלה נבחרת. כרגע אנחנו עובדים על אסטרטגיה שתוצג לממשלה הנבחרת בעוד שנתיים ככל הנראה, ואנחנו עוד לא יודעים מה יהיה ההרכב הקואליציוני שלה.
- הערכת המצב הכלכלית-חברתית כוללת מיקום של הסביבה האסטרטגית והצבעה על סוגיות אסטרטגיות, שבהן ניתן על ידי מדיניות הממשלה לשנות את המצב מבחינת הסיכונים וההזדמנויות. בפעם האחרונה הדיון ארך כ-4 שעות, ועסק גם בנושאים שנידונו פה.
- לדוגמה, בנושא הזדקנות האוכלוסייה, זו מגמה שאנחנו מודעים אליה ואנחנו יודעים שההיערכות צריכה להיות רב ממדית, הן בשווקים הפיננסיים, הן בשוק העבודה, במערכת הבריאות, מערכת הסיעוד. הערכת המצב הניבה פעולה מתואמת במשרדים המתרגמות את הממצאים הכלליים להחלטות קונקרטיות המיושמות בשטח.
- יצאנו לפני כחודש בקול קורא לציבור הרחב, לקבל הצעות והערות ונושאים שישמשו אותנו בהערכת המצב הבאה. אני מנצלת את הבמה הזו כדי לקרוא לכם להעביר אלינו נושאים, יש היענות מאוד גבוהה וחומרים מעניינים, אנחנו מתחילים את התהליך והתוצר הסופי יוצג לממשלה בקרוב.

נתן זוסמן

- בדוח בנק ישראל האחרון ניסינו להבליט את הטרייד-אוף בין מדיניות קצרת טווח תגובתית לבין מדיניות אסטרטגית. דווקא עכשיו כשמצב המשק טוב יחסית זו הזדמנות לעסוק בסוגיות האסטרטגיות. בסך הכל אנחנו מסכימים עם רוב הדברים שנאמרו כאן.
- אני אתייחס לפערי הפריון בין ישראל לבין מדינות נוספות. בניתוח שאציג כאן יש גם את קבוצת הבנצ'מרק, המדינות שבחרתם במכון, וגם קבוצה אחרת שאני אוהב להסתכל עליה, מדינות קטנות ופתוחות בעלות מטבע עצמאי שלא נפגעו במשבר, אולי השוואה להן יותר טובה מכיוון שהן לא קיבלו זעזוע פיננסי.
- ניתן לראות את פתיחת הפערים בפריון העבודה לאורך שנים. בשנות התשעים פתחנו פערים גדולים במיוחד אל מול המדינות האחרות. בשנות המשבר ה-catch up שלנו הוא יחסית קטן.

- בחרתי להתמקד בשני אלמנטים שלטעמי הם רקע לפתיחת הפערים הגדולה הזו. ראשית, קצב הגידול בכוח העבודה בישראל הוא מהיר מאוד, ואם לא עושים שום דבר זה עניין שמקטין את קצב העלייה של הפריזון והשכר הריאלי, ויכול אפילו לשחוק אותו אבסולוטית.
- רק כדי לדרוך במקום יחסית למדינות אחרות, שקצב גידול כוח העבודה שלהן יותר נמוך, אנחנו צריכים להתאמץ הרבה יותר.
- מה שבא לטובתנו זה ההישגים שהיו במהלך התקופה ליצוא הישראלי. אפשר לראות את זה גם בניחות אקונומטרי המתייחס להשפעות חלקיות. השינוי הדמוגרפי והשינוי ביצוא מסבירים כ-80% מהפערים בפריזון העבודה בינינו לבין מדינות הסמן, שאר הדברים חשובים אבל פחות.
- מה נגזר מהניתוח הזה? קודם כל, מה לא לעשות. יש מדיניות שמרחיקה אותנו מאותו יעד של עלייה בפריזון, כגון שימוש בעובדים זרים זולים יותר. קצב הגידול של העובדים הזרים בענף הבנייה גדול יחסית לאחרונה, ופריזון העבודה בענף זה הוא בין הנמוכים במשק. הדרך להעלות את הפריזון היא לא להעסיק עובדים זרים זולים, מכיוון שזה יפגע בקדמה הטכנולוגית בענף בטווח הארוך.
- גידול מאוד מהיר של האוכלוסייה בגיל העבודה, יחסית למדינות אחרות, יקטין את קצב הגידול של הפריזון. למה הממשלה צריכה להתערב בכך? עומר ועודד כתבו על כך, כל משק בית בודד לא מפנים את ההשפעות של החלטות שלו בנוגע לצמיחה ארוכת הטווח, ולכן דרושה התערבות.
- גם הפירמות לא מפנימות זאת. פירמה שרואה מולה כוח עבודה זול והון יחסית יקר, תבחר באפשרות הראשונה, מכיוון שהיא לא צריכה להפנים את הסיפורים ארוכי הטווח של הצמיחה. אי אפשר לצפות מהפירמות להתנדב ולחשוב לטווח ארוך. זה התפקיד של הממשלה להיכנס לכאן ולבצע את ההשקעות הדרושות, כדי להתמודד עם הבעיות.
- זה מקום שבו הממשלה צריכה לעשות יותר רק כדי לדרוך במקום. אם אנחנו רוצים להשיג מדינות אחרות אז צריך לעשות אפילו יותר. זה יהיה נחמד אם משקי הבית והפירמות ייקחו את התפקיד הזה על עצמם, אבל לא סביר שזה יקרה.
- נושא נוסף שאנחנו שמים עליו דגש הוא שענפים בעלי פריזון גבוה הם ענפים שחשופים לתחרות בחו"ל. נכון שאפשר גם לחשוף חברות שמייצרות למשק המקומי ליבוא מתחרה, אבל המשק קטן וקשה לנצל פה יתרונות לגודל כמו ביצוא.
- אנחנו בבנק ישראל מאמינים שחלק מאותן תנועות שראינו בשערי החליפין בשנים האחרונות נבעו גם מתנועות הון לטווח קצר שהם לא השיקולים של הטווח הארוך, ומכיוון שיש כאן איזה שהוא כשל בחלק מהתקופות, נדרשת התערבות בנק ישראל.
- לסיכום, בפני המשק הישראלי עומדות הרבה הזדמנויות, ונדרשת חשיבה ארוכת טווח על מנת לנצל את גידול כוח העבודה כמנוף לצמיחה ולא כעוגן שגורר אותנו כלפי מטה.

איימן סייף

- החברה הערבית מהווה כ-20% מהאוכלוסייה, אך תרומתה לתוצר נמוכה מ-10%. המשק הישראלי מפסיד עשרות מיליארדי שקלים בכל שנה כתוצאה מהמצב הזה.
- כאחד שעובד בממשלה כבר שנים רבות אני שמח להגיד שלאחרונה האסימון נפל, לממשלה בעשור האחרון יש אסטרטגיה לשילוב החברה הערבית בכלכלה.
- הקמנו את הרשות לפיתוח כלכלי של המגזר הערבי, הובלנו הרבה החלטות ממשלה כגון החלטה 922 שהוזכרה כאן.

- השקעה בחינוך בגיל הרך היא לדעתי המפתח לצמצום פערים. אני שמח שלמשרד החינוך כיום יש את הרפורמה של התקצוב הדיפרנציאלי, רפורמה שתסיט משאבים לטובת החברה הערבית.
- אנחנו משקיעים המון גם בחיזוק העברית בקרב האוכלוסייה הערבית, זהו חסם משמעותי שנדרש לטפל בו. אנחנו משקיעים גם בחינוך הבלתי פורמאלי. החינוך הטכנולוגי הוא כמובן בעיה לאומית, וגם אנחנו בחברה הערבית סובלים מהיעדר השקעה בנושא.
- בנוגע להשכלה הגבוהה, ישנה מהפכה בחברה הערבית. בשנת 2001 ל-5% מהנשים היה תואר אקדמי, היום השיעור עומד על 14%. למה? כי הייתה תכנית חומש של המל"ג להשקיע בהנגשת השכלה גבוהה לחברה הערבית, והנה, זה עובד. יש תכניות להגדלת מספר הסטודנטים בשנים הקרובות. רוב הסטודנטים הם נשים.
- לאחר סיום הלימודים, נתקלים הערבים בחסמים רבים בשוק העבודה. האקדמאים הערבים רוצים להיות חלק משוק העבודה, האתגר הוא איך מייצרים מקומות עבודה. יש כאן אתגר העומד בפני המגזר העסקי היהודי, שצריך לפתוח את דלתותיו בפני אקדמאים מהמגזר הערבי, בעיקר בתחומי ההיי-טק.
- נעשתה מהפכה משמעותית בחברה הערבית בנושא התחבורה הציבורית. עד שנת 2010 לא הייתה תחבורה ציבורית ביישובים ערביים, מלבד בנצרת. אני לא צריך לספר לכם מה המשמעות של כך מבחינת הנגשה לשוק העבודה ולהשכלה.
- אנחנו משקיעים הרבה כסף בלהסיר חסמים מהמגזר העסקי הערבי, כגון נגישות לאשראי, לידע, לשווקים, ואנחנו מעודדים יוזמות. אני חושב שאין ברירה, זה לא משנה אם אתם אוהבים ערבים, אוהבים חרדים, אנחנו נהיה 50% מהאוכלוסייה בעוד כמה שנים, ככל שנשקיע עכשיו בשתי האוכלוסיות האלו כך יהיה טוב יותר לישראל.

עומר מואב

- תודה רבה לכולם. לטעמי היה כנס יוצא מהכלל, ולמדנו פה המון דברים מעניינים. אני אוהב את העובדה שהדיונים בכנסים ובשולחנות העגולים של מכון אהרן מבוססים על עובדות ונתונים, וגם כשיש אי הסכמות הדיון הוא סביב נתונים.
- אחד הנושאים שעלו פה שלגביהם קיימת אי הסכמה הוא המתח בין המגזר הפרטי למגזר הציבורי - מה צריך להיות תפקיד הממשלה, האם עליה להגדיל את הוצאותיה, וגם כיצד הממשלה צריכה להוציא את הכסף.
- זה משהו שחשוב להדגיש. לפעמים המסר הנכון הוא שהממשלה לא צריכה סתם לשפוך כסף, אלא להשקיע בנושאים מסוימים התורמים לצמיחה. למשל, אם סתם שופכים כסף על חינוך ולא דואגים לרפורמות מבניות, לכך שהכסף באמת יופנה להישגי תלמידים ולא רק לשכר גבוה יותר של מורים עם קביעות, לא יהיו לכך תוצאות.
- באותו אופן, בנוגע לנושא התחבורה. מצד אחד אי אפשר לבנות כבישים מבלי להשקיע עוד כסף, אין מה לעשות. מצד שני, אותה ממשלה שלא משקיעה מספיק בתשתיות תחבורה גם מזיקה על ידי חסימת יוזמה פרטית. אין פה תחבורה שיתופית. אתמול שלמה [דברת] ראה שאני יורד מאוטובוס. אני נוסע לפעמים בתחבורה ציבורית אבל נדרש לחכות זמן רב בתחנה ולעלות על אוטובוסים מלאים מכיוון שאסור ל"חאפרים" להתפרנס מתחרות כנגד החברות הקיימות, כתוצאה מטענות חסרות בסיס כלכלי.
- פה הממשלה צריכה להסיר חסמים, להסיר רגולציה מזיקה, ולהטיל רגולציה מועילה כגון אגרות גודש. הממשלה יכולה לעשות גם דברים שמיטיבים מאוד עם הציבור מבלי שזה יעלה הרבה כסף. לייעל את השימוש בתקציב.

- לכן אני חושב שהמסר שלנו צריך להיות מאוד ברור: כן להגדלת ההשקעה, אבל לא סתם להגדיל את התקציב הציבורי כשלא ברור לאן הכסף הולך.
  - אני מאוד סקפטי לגבי היכולת של המערכת הפוליטית לקבל החלטות נבונות. ראינו פה דוגמה מאוד יפה: בשונה מהבשורה שאנחנו מובילים, מכך שגם אם יש בקרבנו אי הסכמות אז הן מבוססות על היגיון כלכלי ועובדות, ראינו שלושה פוליטיקאים שדיברו (אני שם את השרה שקד בצד מכיוון שהיא דיברה יותר כמו כלכלנית) שבאמת הראו שקשה לסמוך עליהם.
  - איתן כבל הציג תפיסת עולם מאוד מיושנת של עובדים מול המעסיקים, עם דגש על ארגוני העובדים המזיקים לכלכלה ומגדילים את הפערים. גפני עם הגישה שצריך לקיים מפעלים שאין להם הצדקה כלכלית – תחשבו שהיינו מאמצים את הגישה הזו עם קום המדינה... קידמה מבוססת על זה שתעשיות שאין להן הצדקה כלכלית נסגרות. להחזיק בכוח מפעלים שמשלמים שכר מינימום זה רק מלכודת עוני. גם בנוגע לרעיונות של טרכטנברג אודות "מס סמוי", אינני מבין למה בדיוק הכוונה.
  - המתח הזה היה מרתק בעיני, בין הכלכלנים ואנשי העסקים מצד אחד ובין הפוליטיקאים שאנחנו מצפים שיפתרו לנו את הבעיות מהצד השני. לכן אני קצת פחות אופטימי.
  - בכל מקרה, תודה רבה לכולכם על הסבלנות, היה מצוין.
-

נוכחים בדיון:

מכון אהרן ופרויקט השולחנות העגולים:

מכון אהרן למדיניות כלכלית החל את פעילותו בחודש מרץ 2014, וחזונו הוא לתמוך בצמיחה כלכלית ובחוזק חברתי בישראל על ידי עיצוב אסטרטגיה והצעות לתוכניות מפורטות למדיניות כלכלית המבוססות על ידע בין לאומי מעודכן. בראש המכון עומד פרופ' צבי אקשטיין, ועם חברי הדירקטוריון נמנים: פרופ' מרטין אייכנבאום, מר שלמה דוברת (יו"ר), מר ארז ויגודמן, פרופ' אמיר ירון, פרופ' רפי מלניק, פרופ' דני צידון, ד"ר טלי רגב, הגב' עופרה שטראוס, מר חיים שני ומר שאול שני.

המכון יקיים מספר פעמים בשנה "שולחנות עגולים" בנושא ספציפי, אשר יהוו מקום מפגש לחוקרים, מקבלי החלטות, ובכירים במגזר העסקי והציבורי, במטרה לערוך דיונים מקיפים ועמוקים בנושאים אקטואליים. המושב יחל בהצגה קצרה של נייר רקע, ואחריה מספר הרצאות קצרות מאת חלק מהנוכחים. לאחר מכן יחל הדיון, שינוהל על ידי יו"ר השולחנות העגולים פרופ' עומר מואב, במסגרתו כל אחד מהנוכחים יוכל להביע את דעתו בקצרה ולהגיב לדבריהם של האחרים. הדיון יהיה סגור לכלי התקשורת. בסופו של המושב יפורסם לתקשורת נייר סיכום שיכלול את תקציר העמדות של הנוכחים (לאחר אישור הדוברים) והתובנות שעלו במהלך הדיון.